

**ROND
1900**

Vereniging Vrienden Nieuwe Kunst 1900

Artikel:
Vroege penningkunst

Uitgelicht:
Kennemer Museum

Nieuwe uitgaven:
Indonesia Amsterdam school

Tentoonstellingsagenda: Venlo
Museum van Bommel van Dam

MAART
2025
NR 1

BELANGRIJKE DATA

Op 8 maart 2025 is de jaarvergadering gehouden. In Rond 1900 2025 - 2 wordt daarvan verslag gedaan.

Op het omslag:

Willem Rozendaal, midden hyacintvaas Lisse (Annagroen), 1933, Kristalunie, Maastricht, h 12,2 cm. Foto Gjalte Welling. Zie Tentoonstellingsagenda, Kerkrade, Discovery Museum

INHOUD

Van de voorzitter	3
Verenigingsnieuws: excursie Stedelijk Museum Schiedam	4
Verenigingsnieuws: op bezoek bij de Vereniging voor Penningkunst	6
Verenigingsnieuws: tentoonstelling Martin Monnickendam	6
Vroege penningen VPK Paul C.H. Albers	8
100 jaar de Gemeenschap Katjuscha Otte	12
Kunstenarsmonografie: Jo Koster	16
Kunst bij huis: Pander slaapkamerameublement	18
Uitgelicht: Museum Kennemerland Beverwijk	20
Boekbespreking: Hoe Van Gogh naar Groningen kwam	23
Nieuwe uitgaven	28
Tentoonstellingsagenda	34
SSK-collectie historisch hoogtepunt in Drents Museum	42
ESNA museale aanwinsten 2020-2024	42
Tentoonstellingsagenda kort	43
... en dan nog dit	44

COLOFON

De Vereniging Vrienden Nieuwe Kunst 1900 (VVNK 1900) is een landelijke vereniging voor iedereen met belangstelling voor Nederlandse kunst, kunstnijverheid en architectuur uit de periode 1880 tot 1940. Voor informatie over de vereniging, de activiteiten en het lidmaatschap: zie www.vvnk.nl.

De redactie van het blad Rond 1900 wordt verzorgd door Christine van Marle, redactiesecretaris (redactie@vvnk.nl) en Eddy Engelsman, redacteur. Met hulp van Lieske Tibbe. De vormgeving is van Frank van der Leer.

Het bestuur van de VVNK bestaat uit: Irene van Geest, voorzitter a.i. tevens evenementen coördinator (voorzitter@vvnk.nl en evenementen@vvnk.nl); Mart Franken, secretaris (secretaris@vvnk.nl); Ids Zandleven, penningmeester (penningm@vvnk.nl); Jan de Bruijn; Emma Verweij en Jacob Brakenhoff. Het bestuur krijgt ondersteuning bij evenementen van Monique Middelhoff. Webmaster is Sipke van de Peppel voor de website: www.vvnk.nl. De ledenadministratie kunt u bereiken via ledenadm@vvnk.nl.

De redactie heeft getracht van de afbeeldingen de rechthebbenden te achterhalen. Indien iemand desondanks meent rechten te doen gelden dan kan hij contact opnemen met de redactie, redactie@vvnk.nl.

DE VVNK ALS KENNISPLATFORM

De VVNK is opgericht met als doel om meer belangstelling te genereren voor de kunst en kunstnijverheid uit de periode van 1880 tot 1940. Een periode waarin er vele opmerkelijke ontwikkelingen waren in de kunst, maar waarvoor in de jaren zestig van de vorige eeuw nog maar weinig belangstelling was. Dankzij de nazaten van de kunstenaars uit die periode zijn de collecties bewaard, eerst via de SSK (Stichting Schone Kunsten rond 1900) en daarna door de opvolger de VVNK (Vrienden van de Nieuwe Kunst 1900).

Inmiddels is de belangstelling voor 'onze' periode gegroeid. In veel steden kun je een gidsje krijgen voor art-nouveauwandelingen, soms op initiatief van de plaatselijke historische vereniging of gewoon door een enthousiaste particulier samengesteld. Ook het aantal websites dat informatie geeft over kunstenaars of over bepaalde kunstwerken uit 'onze' periode is talrijk. Veel verzamelaars en onderzoekers delen graag hun kennis met andere geïnteresseerden. Zo verschijnen er ook regelmatig publicaties, al of niet uitgegeven in eigen beheer.

Gelukkig is er ook bij de musea belangstelling voor kunst en kunstenaars uit de periode van 1880 tot 1940 en maakt men interessante tentoonstellingen, die wij als VVNK graag bezoeken. Dat geldt niet in de laatste plaats voor het Drents Museum dat nu met de uitbreiding in Eelde, de Buitenplaats, een vaste plek erbij heeft voor art-nouveaukunstwerken.

Belangrijk blijft de kennis-spreiding en onderzoek op academisch niveau. Dat opent nieuwe inzichten en onderbouwt de betekenis van de kunstuitingen die zich telkens weer ontwikkelen.

Dat is voor de VVNK altijd een reden geweest om contact te leggen met jonge onderzoekers en andere net-afgestudeerden. We willen hen interesseren voor de VVNK als platform van kennisuitwisseling. Dat doen we met de scriptieprijs die we om de twee jaar uitreiken. Ook vragen we hen, tegen een kleine vergoeding, om een monografie te schrijven over een kunstenaar uit onze periode. Op die manier vergroten wij op onze website het kennisarsenaal en ervaren deze jonge deskundigen hoe ze bij de VVNK hun kennis kunnen inzetten.

Om die jongere doelgroep goed te kunnen bereiken zullen we als VVNK ook meer aandacht moeten vragen via de sociale media. Daar gaan we komende tijd mee aan de slag, waarbij Rond 1900 en de website als vaste communicatiebronnen blijven, maar aangevuld worden met nieuwe vormen van digitale communicatie.

*Namens het VVNK-bestuur
Irene van Geest
(interim-voorzitter)*

Martin Monnickendam, Amphitheater in Flora (detail), 1908, olieverf op doek. Collectie familie Blauwkuip.

Excursie Stedelijk Museum Schiedam – tentoonstelling Adya en Otto van Rees

Tekst en foto's: Monique Middelhoff, evenementencoördinator

Op 29 november jl. brachten 27 VVNK-leden een bezoek aan het Stedelijk Museum in Schiedam voor de tentoonstelling 'Adya en Otto. Pioniers binnen de avant-garde'.

Afb. 1. De VVNK-leden in Het Atelier.

De ontvangst door Lenneke Hoek, evenemencoördinator van het Stedelijk Museum, vond plaats in het Atelier beneden in het museum. Hier hield Marguerite Turiijn, gastconservator en curator van de tentoonstelling, een inleiding over het leven en werk van Adya van Rees-Dutilh (Rotterdam 1867 – Utrecht 1959) en Otto van Rees (Freiburg 1884 – Utrecht 1957) (afb. 1).

Adya en Otto ontmoetten elkaar rond 1902 in Blaricum rond de Kolonie van de Internationale Broederschap, mede opgericht door Otto's vader. Ze vertrokken in 1904 naar Parijs, waar zij deel uit maakten van een groep internationale kunstenaars. Daarna leidden ze een meer nomadisch bestaan, in de zomer buiten op het platteland in Italië en in de winter in Parijs. Later woonden ze ook in België, Zwitserland en ten slotte in Nederland. Steeds weer verbleven ze te midden van andere kunstenaars (o.a. Jan Toorop, Piet Mondriaan, Pablo Picasso, Georges Braque, Kees van Dongen en Hans en Sophie Arp) op plaatsen waar de

moderne kunst zich ontwikkelde (impressionisme, cloisonnisme, expressionistisch kubisme, dadaïsme). Cloisonnisme verwijst naar cloisonné, een van de technieken die bij het emaileren wordt gebruikt. Daar wordt binnen dunne metalen draden gesmolten email aangebracht. De draden werken als een soort 'dijkjes' die de verschillende kleurvlakken van elkaar gescheiden houden. Een mooi voorbeeld daarvan is het schilderij van Otto van Rees 'De omhelzing' (afb. 2).

Adya van Rees-Dutilh heeft veel belangstelling voor de theosofie en de heropleving van het katholicisme. Waarschijnlijk wordt zij hierbij beïnvloed door Christine Verbrugghe, een goede vriendin, ook naaldkunstenaar en zeer katholiek. 'De verschijning aan Maria Magdalena' is een van de twee schilderijen die van Adya op deze tentoonstelling te zien zijn (afb. 3).

Afb. 2. Otto van Rees, De omhelzing, 1910, olieverf op doek, 98 x 64 cm. Particuliere collectie.

Op de tentoonstelling zijn veel meer werken van Otto dan van Adya te zien, mede doordat zij na de geboorte van haar eerste kind Aditya (1906) overging van schilderen naar tekenen, borduren en het maken van wandtapijten. Hiervan is minder bewaard gebleven. Een prachtig voorbeeld van borduurwerk is 'Madonna' (afb. 4).

Borduurwerk van Adya was vorig jaar ook te zien in Museum de Wieger in Deurne. Afgelopen augustus vond een VVNK-excursie plaats naar de tentoonstelling 'Draadkrachtig' in dit museum. Het echtpaar woonde rond 1923 in Deurne in het Klein Kasteel met hun kinderen Magda en Jean-Luc, nadat zij getroffen waren door een treinongeluk in 1919. Hierbij kwam hun oudste dochter Aditya, 13 jaar, om het leven en raakte Otto zwaargewond. In Deurne ontstond een nauwe band met arts-kunstenaar Hendrik Wiegersma en zijn vrouw.

Na de lezing gaf Marguerite Turijn een rondleiding door de tentoonstelling, waar zij – zeer prettig – beschikbaar bleef voor aanvullende informatie en het beantwoorden van vragen. De tentoonstelling bleek een mooie, evenwaardige presentatie van de werken van het kunstenaarsechtpaar. Dat beiden belangrijke kunstenaars waren blijkt ook uit het affiche van Otto van Rees voor de tentoonstelling van het echtpaar met Hans Arp in Galerie Tanner in Zurich in 1915 (afb. 5).

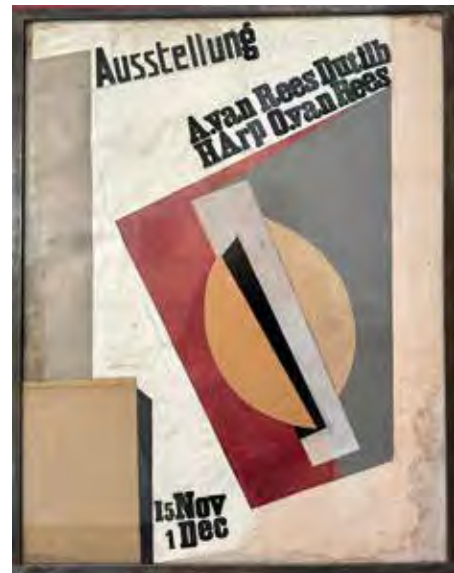

Afb. 4. Adya van Rees, *Madonna*, ca. 1917, broderie in zijde, 22,2 x 19 cm. Kunstmuseum Den Haag.

Afb. 3. Adya van Rees, *De verschijning aan Maria Magdalena*, 1910, olieverf op doek, 59,5 x 47 cm. Particuliere collectie.

Vanwege het koude, maar zonnige weer was het zeer aangenaam na afloop nog even door het prachtige oude centrum van Schiedam te dwalen en te genieten van de markt en horeca.

Afb. 5. Otto van Rees, ontwerp affiche tentoonstelling van Adya en Otto van Rees en Hans Arp in Galerie Tanner, Zurich, 1915, collage. Centraal Museum Utrecht.

VERENIGINGSNIEUWS

VVNK-leden op bezoek bij de Vereniging voor Penningkunst

Eddy Engelsman

De Vereniging voor Penningkunst (VPK) organiseerde op 7 december 2024 een middag, waarvoor ook de leden van de VVNK waren uitgenodigd. Op het programma stond een presentatie over de veelzijdige kunstenaar Chris van der Hoef. Herman Gerritsen, conservator van het Nederlands Economisch PenningKabinet van de Erasmus Universiteit, stond bij zijn brede oeuvre stil. Heel interessant voor onze leden, want Van der Hoef was tussen 1900 en 1930 ook een belangrijk vernieuwer van de kunstnijverheid. VPK-voorzitter Paul C.H. Albers heeft elders in dit nummer een artikel gewijd aan de raakvlakken van de penningkunst met 'ons' aandachtsgebied.

Van der Hoef was een bescheiden, teruggetrokken man; hij trad niet graag op de voorgrond en gepubliceerd heeft hij evenmin. Wel een harde werker. Hij ging zijn eigen weg, had een brede interesse, onderzocht nieuwe ideeën en vernieuwde zich steeds. Vooral zijn keramiek (beeldjes!) en gebruiksardewerk zijn bepalend geweest voor de zakelijke richting van de Nieuwe Kunst. Hij werkte voor vele bedrijven, zoals De Sphinx, Zuid-Holland, De Amstelhoek, Amphora en Haga. In de jaren twintig heeft hij ook in een geheel eigen stijl de penningkunst vernieuwd. Het leverde ruim 250 penningontwerpen op. De penningen werden vooral geproduceerd bij Koninklijke Begeer en

's Rijks Munt. Ze zijn te beschouwen als kleine beeldhouwwerkjes.

Herman Gerritsen stond niet stil bij Van der Hoefs ontwerpen voor Gero in Zeist. Maar na zijn lezing was er een penningenmarkt, en daar kon Gerritsen zijn hart ophalen bij de stand van uw redacteur. Hij kwam daar namelijk in een nummer van Rond 1900 een uitvoerig artikel van Erik Rijper tegen over de voor hem minder bekende tinontwerpen die Van der Hoef voor Gero heeft gemaakt (zie afb.; rechts Herman Gerritsen).

VERENIGINGSNIEUWS

Rondleiding tentoonstelling Martin Monnickendam in Allard Pierson

Eddy Engelsman

Hij is al lang met pensioen, maar als klein kind was Ruud van Helden al gefascineerd door een schilderij van Martin Monnickendam. Op zijn schilderij 'Het Straatje' uit 1926 zag Ruud een geheimzinnig

huis en dames op de straat. Een daarvan was zijn moeder, althans dat dacht hij. Het schilderij had een prachtige diepte, met donkere vlakken aan weerszijden. Je kunt het straatje zo in stappen. Ruud, al jaren lid van de VVNK, leidde ons op 18 januari en 8 februari rond op de tentoonstelling 'Publiek in beeld – Martin Monnickendam (1874-1943) in Allard Pierson in Amsterdam. En hij deed dat gelardeerd met anekdotes zeer onderhou-

dend en gepassioneerd (afb. 1). Monnickendams werk is heel herkenbaar. De kleur van zijn werk, de compositie en vooral de levendigheid blijven boeien. Ook uniek omdat hij het publiek in theaterloges schilderde, meestal tijdens pauze. Je hoort als het ware het geroezemoes, de gezelligheid, en voelt de warmte van de kaarsen. Er gebeurde veel! Zie bijvoorbeeld de voorpagina van de vorige Rond 1900 (2024 nr. 4). Monnickendam schilderde wat hij interessant vond. Dat beviel zijn klanten, want hij was succesvol en verdiende goed. De belangstelling voor zijn werk verdween echter in de loop der jaren. Daarnaast was er het probleem van de bitumenverf. Prachtige verf voor kleur, maar een ramp, omdat de verf na verloop van tijd makkelijk van het doek loslaat. Ruud van Helden vertelde aan de hand van de getoonde schilderijen dat Monnickendam tijdens zijn leven weliswaar veel verkocht, maar dat er dankzij zijn grote werklust een immense nalatenschap aan

Afb. 2. Martin Monnickendam, *Het concert*, 1918, olieverf op doek, 31 x 42 cm. Particuliere collectie.

Afb. 1. Ruud van Helden, rondleider tentoonstelling Martin Monnickendam.

schilderijen, pastels en tekeningen achterbleef. Hij heeft er 40 jaar over gedaan om Monnickendams werk op te sporen, 4000 werken te catalogiseren, 200 werken te laten restaureren, het beste werk in musea onder te brengen en ruim 30 (overzichts) tentoonstellingen te organiseren, onder meer in Singer Laren en het Joods Historisch Museum. Daartoe nam hij al in 1973 initiatief de Stichting Vrienden van de schilder Martin Monnickendam op te richten - en hij is nog steeds voorzitter. In de loop der jaren heeft hij van vele anderen – deskundige – steun gehad. Vaak is achterhaald welke theaterinterieurs en personen op de schilderijen stonden. Met hulp van mode-expert Else de Baan kon op grond van de kleding worden vastgesteld uit welke sociale klasse de toeschouwers afkomstig waren. Zo betekenden petten: arbeidersklasse. In de Stadsschouwburg was het tussen 1910 en 1925 ‘society vóór en society achter het voetlicht.’ Het Allard Pierson Museum laat een prachtige selectie van Monnickendams werk zien. Veel publiek in theaters, en hier een schilderij vanuit het orkest in het Concertgebouw (afb. 2).

Meer informatie op:

www.martinmonnickendam.nl. Op de verzendlijst voor informatie, bijvoorbeeld over tentoonstellingen? Mail: info@martinmonnickendam.nl.

VROEGE PENNINGEN VAN DE VPK

Vroege penningen van de Vereniging voor Penningkunst (VPK)

Paul C.H. Albers, voorzitter van de Vereniging voor Penningkunst.

De penningkunst vindt zijn oorsprong al in de renaissance, maar rond 1900 vond er ook bij het maken van penningen een industriële revolutie plaats. Dat kwam door de introductie van de zogenoemde reduceerbank of panthograaf (afb. 1). Dit apparaat is een soortement van 3D tekenaar die je in staat stelt een driedimensionale munt of penning te kopiëren en daarbij te verkleinen of te vergroten. Vòòr die tijd was het maken van slagpenningen (penningen die met behulp van een mal of stempel met grote kracht in metaal werden geslagen) voorbehouden aan

Afb. 1. Reduceerbank van Duval-Janvier, Parijs, met een model van de scarabee van Chris van der Hoef. Foto Lei Lennaerts.

stempelsnijders, die met burijnen (puntige stalen graveerstiften) in metaal te werk gingen. Maar dat is een vaardigheid die niet eenvoudig onder de knie te krijgen is. Door de reduceerbank kwam het maken van een slagpenning nu binnen bereik van elke beeldend kunstenaar, omdat het ontwerp voor een penning (of munt) nu ook van zachter materiaal en uitvergroot kon worden vervaardigd. Een model van gips of klei kon vervolgens worden afgetast en omgezet in een kleinere metalen stempel.

De munthuizen die deze machines gebruikten hebben deze nieuwe methode ook onder de kunstenaars gepromoot en zo zie je in navolging van dit apparaat in allerlei landen verenigingen ontstaan voor kunstpenningen. In Parijs was er de 'Société des Amis de la Médaille Française', opgericht in 1899, en kort daarna (1901) ontstond in de lage landen de 'Nederlandsch-Belgische Vereeniging der Vrienden van de Medaille als Kunstwerk'. Beide verenigingen waren geen lang leven beschoren, de SAMF hield het vol tot 1910

Afb. 2. J.C. Wienecke, slagpenning uitgebracht door 's Rijks Munt, Utrecht, 'de vloek en zegen van het geld', 1911, zilver, 75 x 53 mm. Privécollectie.

en de NBVVM brak in 1920 en ging verder als de Belgische 'Société des Amis de la Médaille d'Art'. Beide verenigingen brachten iconische medailles uit, waarbij ook Nederlandse kunstenaars uitblonden door innovatieve ontwerpen.

nouveau maar al snel doorgroeide naar Amsterdamse School/art deco (afb. 3). Na de opheffing van de NBVVM duurde het even voordat in 1925 ook in Nederland een doorstart werd gemaakt, met de oprichting van de Vereni-

Wienecke en Van der Hoef

De twee meest begenadigde en productieve medailleurs uit de begintijd zijn wel Wienecke en Van der Hoef. Johannes C. Wienecke (1872-1945) was degene die de reduceerbank in Nederland introduceerde bij de firma Begeer in Utrecht. Hij werd algemeen geroemd vanwege zijn technische vaardigheid. Als voorbeeld ziet u in afb. 2 zijn 'vloek en zegen van het geld'. Zijn penningen staan meestal stijf van de symboliek en zijn stijl is in te delen onder de art nouveau. Daarin maakte hij overigens gedurende zijn leven weinig ontwikkeling door. Heel anders was dat voor veelzijdig kunstenaar Chris J. van der Hoef (1875-1933), die ook begon in art

Afb. 3. Chris J. van der Hoef, slagpenning uitgebracht door de NBVVM, 'Het bloeiende wijde land', 1912, uitv. Koninklijke Begeer, Voorschoten, brons, Ø 65 mm. Rijksmuseum.

ging voor Penningkunst. Carel Begeer was een van de oprichters en zijn firma Begeer was de belangrijkste producent voor penningen in die beginjaren. Hij bood zijn medeoprichters namens het bedrijf een zilveren penninkje aan van slechts 21 mm doorsnede, de sca-

Afb. 4. Chris J. van der Hoef, slagpenning uitgebracht door de firma Begeer als geschenk 'Aan De Oprichters van de VereeniginG voor PenninG Kunst', uitv. Koninklijke Begeer, Voorschoten, 1925, zilver, Ø 21 mm. Rijksmuseum.

rabee, ontworpen door Chris van der Hoef (afb. 4). Sindsdien is dat misschien wel een van de meest gezochte Nederlandse penningen. Er zijn er vier bekend in Nederlandse musea, en de oplage zal niet veel groter zijn geweest dan een dozijn. Hij wordt algemeen gezien als een van de fraaiste ontwerpen van Chris van der Hoef. Niet alleen de scarabee zelf als symbool voor de verzamelaar, maar ook de typografie op de keerzijde is typerend voor zijn werk en laat de art nouveau duidelijk achter zich.

Veelzijdige kunstenaars

Wie goed zoekt, zal ontdekken dat veel bekende kunstenaars, zoals beeldhouwers, penningen – als ‘handzame sculpturen’ – op hun naam hebben staan. Van Lambertus Zijl, Hildo Krop en Leendert Bolle is dat wel bekend. Maar er zijn ook kunstenaars van wie je het misschien niet direct zou verwachten, zoals Carel Lion Cachet, Gerrit Rietveld, Jan Toorop en Jan Eisenloeffel.

De VPK heeft het duidelijk als taak gezien om zoveel mogelijk kunstenaars zover te krijgen dat ze penningen gingen maken en we zien dan ook een hele rij namen die we ook van ander werk kennen. Zo is Gra Rueb onder andere bekend van het beeld dat tot voor kort altijd voor het Olympisch Stadion stond. Voor de VPK ontwierp zij een

portretpenning van musicus en componist Johan Wagenaar. Albert Termote, onder andere bekend van verschillende ruitersstandbeelden, heeft voor de VPK een

Afb. 5. Jaap Kaas, slagpenning ‘Schoonheid in sport’, uitgebracht door de VPK, uitv. Koninklijke Begeer, Voorschoten, 1927, brons, Ø 40 mm. Rijksmuseum.

Een greep uit de vroege penningen van de Vereniging voor Penningkunst.

penning van zeeheld Cornelis Tromp op zijn naam staan. Jaap Kaas (1898-1972), ‘de beeldhouwer van Artis’, kwam met een penning over de schoonheid in sport aan de vooravond van de Olympische Spelen in 1928 (afb. 5). Het is wel grappig dat deze penning ook een telganger weergeeft, zoals Eddy Engelsman in de vorige Rond 1900 al eerder had opgemerkt over de poster voor de Olympische Spelen 1928. Maar je zou het in dit geval ook kunnen zien als het vooruitwerpen van de borst bij het over de finish gaan: de borst geldt immers als meetpunt.

De VPK heeft vele sierpenningen laten maken. Dat

zijn penningen die 'voor de mooi' zijn gemaakt, zonder dat aan het onderwerp enig herdenkings-aspect zit. De eerste sierpenning van de VPK is van de hand van beeldhouwer Tjipke Visser (1876-1955), bij de lezers van dit blad mogelijk wel bekend, maar waarschijnlijk niet als ontwerper van een penning (afb. 6).

Als ik de Kunstenaarsmonografieën op de website van de VVVK 1900 afloop kom ik nog verschillen-de kunstenaars tegen die ook voor de VPK een penning op hun naam hebben staan, zoals Toon Dupuis, Huib Luns en Hendrik van den Eijnde. Het voert natuurlijk veel te ver al die penningen hier nu individueel af te beelden maar op de verzamelpagina kunt u ze bij elkaar puzzelen. In de toekomst kunnen we er in dit blad misschien nog eens op terugkomen. Op de website van de VPK <https://penningkunst.nl> kunt u onder het kopje 'catalogus' alle penningen zien die de vereniging in de afgelopen honderd jaar heeft uitgebracht.

VPK-jubileum

En ja, de vereniging bestaat dit jaar in september dus al honderd jaar, en daarmee is ze waarschijnlijk de langst levende kunstpenningvereniging ter wereld. Alle reden voor een feestje. Er zal een overzichtstentoonstelling plaatsvinden in 'De

Afb. 6. Tjipke Visser, slagpenning 'Artis', uitgebracht door de VPK, uitv. Koninklijke Begeer, Voorschoten 1930, brons, Ø 60 mm. Rijksmuseum.

Musea' in Zutphen, maar ook het Rijksmuseum zal aan dit heugelijke feit aandacht geven. Er is een catalogus in de maak en er zullen natuurlijk penningen worden uitgebracht. Daarbij zal in ieder geval aandacht worden gegeven aan nog een ander jubileum: het honderdvijftigste geboortjaar van Chris van der Hoef. Hij zal door de VPK met twee penningen worden geëerd. Deze penningen kunnen ook door niet-leden van de VPK worden verworven. De inschrijving daarvoor sluit omstreeks eind april, waarna de oplage wordt vastgelegd. Zie de VPK-website voor meer details. Bij het schrijven van dit artikel moeten de nieuwe penningen nog aan de leden worden gepresenteerd. Het enige dat ik al wel kan verklappen is dat er bij de catalogus nog een derde Chris van der Hoef-penning zal zitten, een bijna replica van de scarabee uit 1925....

De redactie van de Rond 1900 zoekt versterking van de

redactie en het redactiesecretariaat

De Rond 1900 verschijnt 4 keer per jaar, maar de werkzaamheden lopen het gehele jaar door. Wat het werk voor de Rond 1900 boeiend maakt: de breedte van het werkveld: van contacten met enthousiastelingen voor kunst uit onze periode tot contacten met uitgevers en musea. Natuurlijk moet daar kopij uit voort komen, en die kopij moet publiceerbaar zijn: goed leesbare teksten en mooie afbeeldingen. En dat alles op tijd voor de volgende deadline, een echte uitdaging! De voldoening als er weer een mooi nummer is verschenen is dan ook groot!

Mocht u meer willen weten: draai een nummer mee en kijk of het wat voor u is! Ook het aanleveren van een mogelijke bijdrage wordt zeer op prijs gesteld. Dus zou u wel mee willen doen aan zo'n boeiende en uitdagende klus: neem contact op met redactie@vvvk.nl

Kunst en levensbeschouwing - 100 jaar De Gemeenschap

Katjuscha Otte, directeur Museum De Wieger, Deurne

Een sprekende vormgeving, veel aandacht voor moderne kunst en architectuur en goede, inhoudelijke journalistiek vanuit een progressief katholieke invalshoek. Dat staat vier jonge twintigers een eeuw geleden voor ogen bij de oprichting van het tijdschrift De Gemeenschap.

Ze zijn niet de eersten met het idee voor een dergelijk magazine, maar ze slagen er wel het beste in. Het literaire tijdschrift 'Roeping' streeft in 1922 al naar emancipatie van katholieke kunstenaars en literatoren, maar weet haar doel minder goed te bereiken. Het blad krijgt kritiek (mede vanuit De Gemeenschap) om zijn verouderde en eenzijdige esthetica.

De redactie van De Gemeenschap pakt het anders aan. In de levensbeschouwelijke artikelen staan regelmatig visies die botsen met die van de katholieke kerk. In ieder nummer is ruim aandacht voor avant-garde literatuur, beeldende kunst, architectuur (afb. 1), fotografie, film en muziek aan de hand van artikelen, recensies, maar ook illustraties en foto's. Er werken talloze kunstenaars aan het blad mee (katholiek en niet-katholiek), onder wie de kunstenaars Otto van Rees, Leo

Afb. 1. Foto Waterreservoir met werkplaatsen en kantoren te Roermond (1928), bij artikel over de architectuur van Sybold van Ravesteyn, De Gemeenschap, 1930, nr. 2.

Gestel en Hendrik Wiegiersma, de architecten Gerit Rietveld, Sybold van Ravesteyn en Willem Maas, evenals vormgever Andries Oosterbaan.

Een eeuw later hebben de vooruitstrevende vormgeving en de sprekende omslagen niet aan kracht ingeboet. Niet voor niets besteden acht musea en culturele instellingen in het land - waaronder Museum De Wieger en het Catharijneconvent - met tentoonstellingen, lezingen en stadswandelingen aandacht aan De Gemeenschap.

Modern en maatschappijkritisch

Het eerste nummer van het maandblad De Gemeenschap verschijnt in januari 1925. De Limburgse kunstenaar Henri Jonas (1878-1944) mag het omslagontwerp voor dit nummer maken. Hij kiest voor een houtsnede van een imposante Christusfiguur. Tussen de gespreide armen door zijn rokende fabrieksschoorstenen te zien. Een klassieke katholieke voorstelling in een eigentijdse, socialistische setting. Met deze controversiële afbeelding wordt de trend gezet (afb. 2).

De redactie bestaat uit Jan Engelman (1900-1972), kunstrecensent en dichter, de onderwijzer en auteur Henk Kuitenbrouwer (1903-1975), architect

Afb. 2. Henri Jonas (1878-1944), Christus met rokende fabrieksschoorstenen, 1925, houtsnede, 28 x 20 cm, allereerste omslagontwerp voor De Gemeenschap. Collectie Lex van de Haterd.

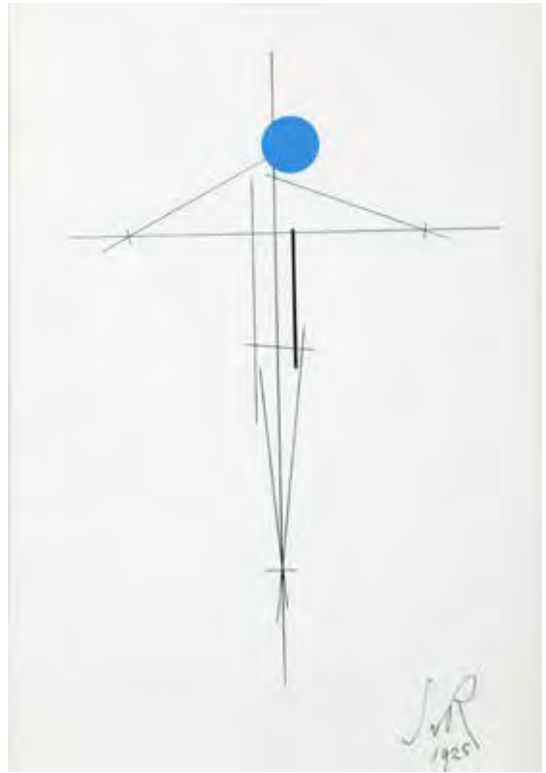
Willem Maas (1897-1950) en redactiesecretaris Albert Kuyle (1904-1958). De vier weten een trouw lezerspubliek aan zich te binden. Na een jaar is de oplage 200, in 1930 heeft het blad 1500 abonnees en op het hoogtepunt, in 1934, 1700. Soortgelijke tijdschriften met een accent op kunst en vormgeving hebben een stuk minder abonnees. 'De Stijl' heeft hooguit een oplage van 200 bereikt en 'Forum' heeft nooit meer dan 300 abonnees gehad. De oplage van 'Wendingen' varieerde sterk tussen de 650 en 2400.

Anders dan 'Wendingen', 'De Stijl' en 'Forum' heeft De Gemeenschap haar katholieke invalshoek mee. Het katholicisme is destijds de grootste geloofsgroep in Nederland. Hoewel het aantal hoogopgeleide katholieken terugloopt (de potentiële doelgroep), is er een ruime markt waarop het blad zich kan richten. Veel kunstenaars die werken voor De Gemeenschap, maken ook kunst in opdracht van de katholieke kerk. Wellicht heeft de herkenning en uitwisseling bijgedragen aan de populariteit van het magazine.

In de loop van 16 jaar leveren meer dan zestig

Afb. 3. Andries Oosterbaan (1882-1935), Bandontwerp voor het boek 'Blokken' van Ferdinand Bordewijk, verschenen bij uitgeverij De Gemeenschap in 1931. Collectie Lex van de Haterd.

Afb. 4. Sybold van Ravesteyn (1889-1983), Christus aan het kruis, 1925, drukwerk op papier, 16 x 40 cm. Museum De Wieger.

literatoren een bijdrage aan het blad. Bekende auteurs, maar ook jonge schrijvers en dichters krijgen een kans. Onder hen zijn Gerrit Achterberg, Jean Cocteau, A. den Doolaard, Albert Helman, Marianne Philips, Adriaan Roland Holst, Henriette Roland Holst, Joseph Roth, Stijn Streuvels, Simon Vestdijk en Erich Wichmann.

Vanaf oktober 1925 wordt ook uitgeverij De Gemeenschap opgericht. Die staat onder leiding van Albert Kuyle. In zijn rol als uitgever heeft hij veel contact met auteurs en beeldend kunstenaars. Zo wordt hij een spilfiguur binnen De Gemeenschap. De uitgeverij brengt 143 publicaties voort. Ruim de helft daarvan is literatuur, de rest zijn boeken op het gebied van kunst, religie en politiek-maatschappelijke onderwerpen. Tot de meest opmerkelijke uitgaven behoort het verzameld werk van Paul van Ostaïjen, 'Paradise Regained' van Hendrik Marsman en 'Blokken' van Ferdinand Bordewijk met een boekomslag van Andries Oosterbaan (afb. 3).

Afb. 5. Jozef Cantré, (1890-1957), *De Timmerman, houtsnede, omslag De Gemeenschap 1925, nr. 10. Nobilis Centrum voor prentkunst, Fochteloo (Fr.)*

Afb. 6. Jozef Cantré (1890-1957), *St. Franciscus, 1926, houtsnede, 28 x 20 cm, omslag kerstnummer De Gemeenschap, december 1926. Collectie Lex van de Haterd.*

Nieuwenhuijs, Paul Schuitema, Henri Jonas, Piet Worm, Kees Strooband, Lambert Simon, Ad Selhorst, Charles Roelofsz en Otto Freundlich en architecten Sybold van Ravesteyn (met een gewaagde verbeelding van Christus aan het kruis (afb. 4), Willem Maas en Gerrit Rietveld. Redactionele aandacht is er voor onder anderen Joris Ivens, Edvard Munch, Charley Toorop, Edgard Tytgat en Ossip Zadkine.

Verschillende kunstenaars krijgen de opdracht een omslagontwerp of een

illustratie te ontwerpen. Zowel Jozef Cantré (afb. 5 en 6) als Charles Eyck, Hendrik Wieggersma en Leo Gestel maken een aanzienlijk aantal omslagen. De originele ontwerpen van Gestel worden bewaard bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Ze zijn niet vaak in een museum te zien, maar voor de gelegenheid zijn ze uitgeleend aan Museum De Wieger.

Zestien jaar omslagen en illustraties vormen een staalkaart van de moderne interbellumkunst. Niet voor niets wordt De Gemeenschap wel als 'doorbraakblad' voor de avant-garde uit het interbellum gezien. Vooral voor beginnende kunstenaars kon het magazine als springplank fungeren. Bijvoorbeeld voor Hendrik Wieggersma. De huisarts uit Deurne begint in 1923 met schilderen, na aansporing door Otto van Rees. In 1925 verschijnt een inhoudelijk artikel over zijn werk in De Gemeenschap. In de jaren daarna levert Wieggersma zelf vele bijdragen aan het magazine. Hij maakt tien omslagontwerpen en levert een flink aantal tekeningen en vignetten. Hij raakt bovendien bevriend met Jan Engelman, en met kunstenaars Jozef Cantré, Charles Eyck, Henri Jonas, Joep Nicolas (afb. 7) en Sybold van Ravesteyn. Wieggersma blijft tot 1937 betrokken bij De Gemeenschap. Het levert

Aandacht voor het visuele

Het tijdschrift De Gemeenschap valt vooral de eerste tien jaar op door haar moderne vormgeving. Hiervoor is de eerste vijf jaar de Maastrichtse ontwerper Charles Nypels (1895-1952), telg uit een bekende uitgeverfamilie, verantwoordelijk. Hij laat zich inspireren door avant-garde stromingen als het Russische constructivisme en de Nieuwe Typografie; stromingen die niet 'mainstream' zijn en vooral populair bij een progressieve doelgroep. In de tweede helft van de jaren twintig verzorgt Nypels ook de typografie van een aantal door de uitgeverij uitgegeven boeken, onder meer 'De lamp van Diogenes' van Marsman en 'Oost-Azië' van Slauerhoff. Tussen 1930 tot 1934 neemt de Utrechtse Andries Oosterbaan de typografie van Nypels over. Oosterbaan is directeur van de Utrechtse drukkerij Lumax. Hij drukt in die periode ook het tijdschrift en de boeken van De Gemeenschap. Lumax drukt ook jarenlang De Volkskrant. Oosterbaan is ook de ontwerper van de welbekende typografie van de naam van de krant. In iedere uitgave van De Gemeenschap staan tal van illustraties en foto's, in opdracht gemaakt door onder meer Otto van Rees, Thomas Nix, Constant

Afb. 7. Joep Nicolas (1897-1972), *Ars Longa*, 1930, penseeltekening, illustratie in oktobernummer *De Gemeenschap* 1930. Collectie Lex van de Haterd.

hem een flinke uitbreiding van zijn netwerk op en meer zelfvertrouwen als kunstenaar.

Roerige tijden

De Interbellumperiode – de periode waarin De Gemeenschap opgericht wordt en verschijnt – is een roerige tijd. Het begint met de nasleep van de Eerste Wereldoorlog, gevolgd door een catastrofale griepandemie, dan een wereldwijde economische crisis, de opkomst van het fascisme en uiteindelijk de Tweede Wereldoorlog. De redactie wil meer zijn dan een katholiek blad met veel aandacht voor cultuur. Vanaf 1934 neemt De Gemeenschap duidelijker stelling en groeit het aantal politiek-maatschappelijke en levensbeschouwelijke artikelen. Zo protesteert het in 1929 toegetroten redactielid Anton van Duinkerken met 'Christen en getuige' tegen de afzetting van de protestante theoloog Karl Barth als hoogleraar in Bonn. Ook is er veel aandacht voor de Spaanse Burgeroorlog. De redactie sympathiseert met de Republikeinen. Jef Last schrijft over José Bergamín, een Spaanse katholieke filosoof die de kant van de linkse Republiek had gekozen. Hierin staat het blad lijnrecht tegenover de katholieke kerk, die de zijde van Franco koos. In de tweede helft van de jaren dertig wordt ook duidelijk dat de

redactie, dan onder leiding van Jan Engelman en Anton van Duinkerken, zich niet kan vinden in het nationaalsocialisme en antisemitisme. Albert Kuyle, die lang een belangrijke rol heeft gespeeld binnen De Gemeenschap, verlaat de redactie in 1933 en richt een jaar later De Nieuwe Gemeenschap op, een tijdschrift met een antisemitische invalshoek. Eind 1936 wordt het alweer opgeheven. Tot het eind van de jaren dertig kan de redactie ongecensureerd schrijven. Met de katholieke kerk weet zij de degens te kruisen zonder negatieve gevolgen, maar de nazi's zijn een ander verhaal. In september 1941 verschijnt het laatste nummer van De Gemeenschap. In totaal is het blad 176 keer verschenen. Het oktobernummer wordt nog wel gedrukt, maar niet meer verspreid. Het blad wordt door de Duitse bezetter vernietigd en verboden.

Gelukkig hebben zij niet alle uitgaven in handen gekregen. Daardoor hebben we een eeuw na dato nog een compleet beeld van de krachtige ontwerpen, die samen met de artikelen in het blad inzicht geven in de roerige periode waarin De Gemeenschap zich ontwikkelt. Het begint in 1925 met vier jonge, idealistische redactieleden die op zoek zijn naar houvast. Ze belijden het katholicisme op eigen wijze: vanuit een progressieve invalshoek en bereid om oude normen en waarden onder de loep te nemen. Waar De Gemeenschap in de beginjaren nog hinkt op twee gedachten: kunst en cultuur of maatschappijkritische journalistiek, weet de redactie uiteindelijk een duidelijke koers te varen. De prachtige omslagen en illustraties blijven in de 16 jaar dat het blad bestaat een constante.

Samenwerking

Het initiatief voor '100 jaar De Gemeenschap' is genomen door neerlandicus Lex van de Haterd. In 2008 is hij gepromoveerd op het proefschrift 'De waarheid hooger dan de leus. Over de beeldvorming rondom tijdschrift en uitgeverij De Gemeenschap 1925-1941'. In het kader van '100 jaar De Gemeenschap' zijn er in 2025 tentoonstellingen en activiteiten bij: Museum Catharijneconvent, Oude Stadhuis, Salon Saffier en Historische Vereniging Oud-Utrecht in Utrecht, Museum De Wieger in Deurne, Literatuurmuseum in Den Haag, Kunsthandel Pygmalion in Maarssen, en Nobilis Centrum voor prentkunst in Fochteloo.

**JO KOSTER, (JOHANNA PETRONELLA CATHARINA ANTOINETTA)
(Kampen 1868 - 1944 Renkum) schilder**

*Maaiké Rikhof, conservator Frans Hals Museum
Haarlem*

In 1868 komt Jo Koster ter wereld in het Overijsselse Kampen als derde in een gezin van acht kinderen (afb. 1). Vanaf haar prille jeugd wordt ze gestimuleerd om haar artistieke talenten te ontplooien. Zo gaat Koster al tijdens haar middelbare schoolperiode aan de MMS in Dordrecht (1881-1885) in de leer bij schilder Roeland Larij. In de drie daaropvolgende jaren (1885-1888) studeert ze aan de Rijksnormaalschool voor Teekenonderwijs in Amsterdam, indertijd gevestigd in een toren van het Rijksmuseum. 'Ze was de jongste uit de klas en ook de knapste [...]. Ze had al een eigen atelier, toen nog niemand van ons zoo'n wonderding aanschouwd had' schrijft klasgenoot Augustine Obreen in 1917 over hun gezamenlijke studieperiode.

Na zes daaropvolgende jaren aan de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen in Rotterdam (1888-1894) krijgt Koster de Koninklijke Subsidie voor Vrije Schilderkunst toegewezen. Ze vertrekt naar Parijs en neemt lessen in het private Atelier Julian, maar stapt al

Afb. 1. Jo Koster, Zelfportret (onvoltooid), ca. 1915, olieverf op doek, 60 x 44,5 cm, particuliere collectie.

gauw over naar de grote concurrent, Atelier Colarossi. Hier kan ze naar naaktmodel tekenen – iets dat voor vrouwelijke kunstenaars in Nederland indertijd nog sterk uit den boze was. Op aanraden van bevriend schilder Marie Heijermans vertrekt ze daarna naar Brussel, waar ze in de leer gaat bij de Franse portretschilder Ernest Blanc-Garin. Hier maakt ze kennis met Jan Toorop, en ook met Adya van Rees-Dutilh, met wie ze veel contact heeft tijdens haar periode in Laren (1899-1900). Reizen blijft Koster haar hele leven doen. Zo werkt ze na de Eerste Wereldoorlog veel in Italië, Spanje en Frankrijk.

Artistieke ontwikkeling

De neo-impressionistische kunstwerken door onder anderen Georges Seurat en Paul Signac waar Koster in Brussel en Parijs mee in aanraking komt, maken diepe indruk op haar. De daaropvolgende jaren past ze de divisionistische techniek

Afb. 2. Jo Koster, Meisje met zonnehoed, 1911, olieverf op doek, 50 x 50 cm, Singer Laren, schenking Collectie Nardinc.

van het naast elkaar plaatsen van verftoetsen in ongemengde, contrasterende kleuren zelf ook vaak toe (afb. 2 en 3). Toch blijft de zichtbare werkelijkheid altijd het uitgangspunt in Koster's voorstellingen. Hoewel ze – geïnspireerd door onder anderen Vincent van Gogh – experimenten met fel kleurgebruik en pointillé in grove penseelstreken ver doorvoert blijven haar voorstellingen altijd figuratief.

Na Laren vertrekt ze naar Zwolle, waar ze een teken- en schilderklas voor jonge vrouwen opricht. 's Zomers schildert ze landarbeiders in Staphorst en in Hattem, waar ze later permanent neerstrijkt. Haar Hattemse periode van 1910 tot 1924 vormt een van de productiefste perioden uit haar oeuvre (afb. 1 t/m 3). In deze Gelderse Hanzestad signeert zij sporadisch met Jo Koster (van Hattem), om te voorkomen dat haar werken worden toegeschreven aan andere kunstenaars met de achternaam 'Koster' die daar gelijktijdig verblijven. Als gevolg hiervan is 'van Hattem' door sommige auteurs ten onrechte aangezien als haar meisjesnaam, en 'Koster' als haar getrouwde naam. In werkelijkheid is zij nooit getrouwd.

Tijdens haar reizen naar Bretagne in de jaren 1920 maakt ze tekeningen en schilderijen in een cloisonnistisch aandoende stijl, geïnspireerd op de kunstwerken die Paul Gauguin en de kunstenaars van de school van Pont-Aven daar grofweg veertig jaar eerder maakten (afb. 4).

Tentoonstellingen

In 1891 vindt haar eerste expositie plaats. Dit was een groepstentoonstelling voor vrouwelijke kunstenaars in de Tentoonstellingszaal van de Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst in Amsterdam. Regelmatig exposeert ze als lid tijdens groepsexposities door kunstenaarsverenigingen, waaronder Arti et Amicitiae en Sint Lucas in Amsterdam, Pulchri Studio in Den Haag en de Rotterdamsche Kunstkring in Rotterdam. Ze neemt ook deel aan de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid 1898 en de tentoonstelling De Vrouw 1813-1913. In 1938 vinden er ter gelegenheid van haar zeventigste verjaardag overzichtstentoonstellingen plaats in Den Haag, Dordrecht

Afb. 4. Jo Koster, Haven van Concarneau, 1920, potlood, pen en waterverf op papier, 22,5 x 30 cm, Frans Hals Museum

Afb. 3. Jo Koster, Portret van mej. H. Löbnis, 1913, olieverf op doek, 120 x 90 cm, Singer Laren, schenking particulier.

en Amersfoort. Haar laatste expositie vindt plaats in februari 1942 bij kunsthandel Unger en Van Mens in Rotterdam. Omdat ze zich niet liet inschrijven bij de Kultuurkamer verbiedt de Duitse bezetter haar om haar werk te tonen. In 1944 overlijdt ze aan de gevolgen van kanker. Koster's werk bevindt zich in onder meer in de collecties van Voerman Stadsmuseum Hattem, Singer Laren, Museum De Fundatie, het Kröller-Müller Museum, het Frans Hals Museum en Museum Boijmans Van Beuningen.

In deze rubriek vertelt een van onze leden over een geliefd kunstvoorwerp met een verhaal. Heeft u ook zo'n kunstvoorwerp? Uw bijdrage is welkom! Overleg met redactie@vvnk.nl.

EEN SLAAPKAMER VAN PAUL BROMBERG

Jan Plaisier

Zolang ik mij kan herinneren hadden mijn ouders in de logeerkamer in hun boerderij in Rijsoord een eikenhouten slaapkamerameublement. Het bestaat uit verschillende delen en viel nogal op. Vanaf de aankoop hebben de meubels tot de inboedel van onze familie behoord. Mijn vrouw en ik hebben het nu. De kwaliteit is uitstekend en de slijtage is na bijna honderd jaar minimaal. Zelfs het korenblauwe textiel op de meubelen is nog origineel.

De meubels waren oorspronkelijk van mijn tante, een zus van mijn vader. Zij was zeer vooruitstrevend. In 1927 liet zij met haar man door de

Afb. 1. Paul Bromberg, ronde tafel met twee bijzetstoelen, 1928, ø 65 cm.

Rijswijkse architect J.C. Speelman een villa aan de Julianalaan 11 in Vlissingen bouwen. Paul Bromberg was de binnenhuisarchitect en de inrichting was van de firma Pander. De villa werd gebouwd onder invloed van koloniale architectuur. Na drie jaar kwam aan hun huwelijk een einde en mijn tante keerde met haar eenjarig zoontje terug naar de ouderlijke boerderij in Rijsoord. Een deel van de meubels en inboedel bracht zij mee. In 1943 is mijn tante overleden. Hierna werd haar slaapkamer met het Pander-ameublement gebruikt als logeerkamer. Eerst door mijn ouders, en vervolgens door ons. De Auping-spiralen van de twee éénpersoons bedden hebben we inmiddels vervangen. Want de bedden waren niet te tillen en ze lagen inmiddels ook niet meer zo comfortabel. Het ontwerp van het ameublement is ook van Paul Bromberg. Het is in 1928 gemaakt door de firma Pander en Zn. in Den Haag (afb. 1 en 2). Paul Bromberg (1893-1949) heeft als ontwerper een belangrijke invloed gehad op de ontwikkeling van de interieurarchitectuur vanaf het eind van de Eerste Wereldoorlog tot ongeveer 1950. Vanaf 1918 werkte hij voor Metz en Co in Amsterdam en vanaf 1924 was hij tien jaar verbonden aan de afdeling Moderne Interieurkunst van de firma H. Pander & Zonen in Den Haag en Amsterdam. Behalve woonhuizen richtte hij bedrijfsruimtes in. De meubels die hij ontwierp hebben een plastische vormgeving en verwantschap met de ontwerpen van de Amsterdamse school. Daarnaast publiceerde hij veel en organiseerde hij tentoonstellingen.

Afb. 2. Paul Bromberg, hoektoilettafel (stond oorspronkelijk in een hoek), 1928, h 180 x b 140 x d 45 cm.

Pander gaf tussen 1928 en 1963 tweemaandelijks een woonblad uit onder de naam 'Thuis'. In uitgave no. 7 van september 1929 wordt in de rubriek 'In Holland staat een huis' zowaar de hele inrichting van het huis van mijn tante in Vlissingen besproken! Met foto's en plattegronden en al. De slaapkamer kreeg afzonderlijke aandacht (afb. 3). We lezen: 'Behalve dat korenblauw brengen de gele gordijnen van grof geweven boeren-linnen de noodige opgewektheid.'. En de kast werd omschreven als 'een bankachtig meubel met porselein interieur van binnen en open vakken van buiten (voor pantoffels, tennisschoenen enz.)' (afb. 4). Dit blad lag bij ons thuis en dat vond ik al in mijn jeugd heel bijzonder. Later raakten mijn vrouw en ik zeer geïnteresseerd in de periode 1880-1940.

Afb. 4. Paul Bromberg, kast, 1928, l 100 cm, b 30 cm; waterglazen, rond 1920, van Chris Lanooy (l), Cornelis de Lorm (r), Glasfabriek Leerdam; lampetstel 'Groningen 2', decor 432, 1930, Société Céramique, Maastricht.

Afb. 3. Slaapkamer in de rubriek 'In Holland staat een Huis' uit het woonblad van Pander: THUIS, September 1929 No.7.

Door dat Panderblad kreeg ik de smaak te pakken en ben ik door de jaren heen ook de overige nummers van 'Thuis' enthousiast gaan verzamelen. De bladen zijn over een aaneengesloten periode een schatkamer van inrichtingen van huizen, fabrieken, kantoorgebouwen, schepen, theaters, musea enz. De toenmalige schrijftaal is wat ouderwets, maar je steekt er veel van op, zoals over de fabricageprocessen. De bladen hebben mooie omslagen (afb. 5) en zijn ook fraai geïllustreerd, vooral uit de periode tot 1940.

We zijn nog steeds niet uitgekeken op onze Pander-spullen. De logeerkamer hebben wij inmiddels aangevuld met gebruiksvoorwerpen uit het interbellum (afb. 4). Misschien moeten we zelf ook maar eens in ons eigen huis gaan logeren.

Afb. 5. Woonblad Pander THUIS, September 1929 No.7, omslag.

UITGELICHT: MUSEUM KENNEMERLAND BEVERWIJK

In *Uitgelicht* wordt een museum in de schijnwerpers gezet. Deze keer beschrijft Ton Postma het Velser aardewerk van Museum Kennemerland in Beverwijk.

Velser aardewerk

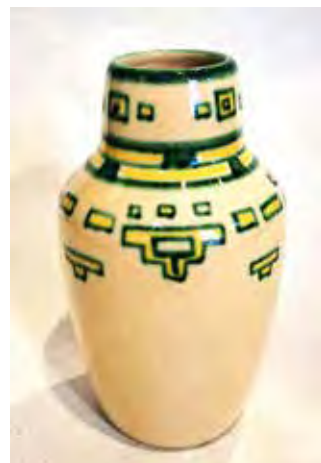
Ton Postma, voormalig bestuurslid Museum Kennemerland

De collectie van Museum Kennemerland bestaat uit streekgebonden objecten in de vorm van gebruiksvoorwerpen, industriële voorwerpen, beeldmateriaal en toegepaste kunst. Twee speerpunten van het museum passen binnen de belangstelling van de VVNK. De Tapijtknoperij Kinheim en het zogenaamde Velser aardewerk. Hier gaat het over het aardewerk. Het museum bezit met ruim 300 stuks de grootst bekende collectie Velser aardewerk.

Potterie Kennemerland

Zowel het werk van de Potterie Kennemerland, van de Kennemer Pottenbakkerij als van N.V. Kennemer Potterij rekenen we tot het Velser aardewerk. Het begon allemaal met De Potterie Kennemerland, die eind 1920 door Eelke Snel (1899-1939) en Koen Mertens (1889-1953) werd opgericht. In deze beginperiode waren zowel de handgedraaide vormen als de decors nog

eenvoudig. De decoratie bestond meestal uit enkele handbeschilderde biezen of een enigszins geometrisch decor op een crème of grijze ondergrond (afb. 1a). De voorwerpen zijn te herkennen aan het voor de periode 1920-1922 specifieke (altijd) blauwe fabrieksmerk op de bodem (afb. 1b).

Afb. 2. Eelke Snel, aardewerk vaas, slank model 19 met geometrisch decor van blokjes en omgekeerde 'trap', 1923-1928, h 15 cm.

Kennemer Pottenbakkerij

Medio 1923 was Eelke Snel, voor zover bekend, de enige eigenaar en uitvoerder bij de Potterie Kennemerland. De naam heeft hij toen gewijzigd in Kennemer Pottenbakkerij. De bedrijfsvoering werd met het gebruik van een mal voor de vormen meer fabrieksmatig, maar de decors werden nog steeds met de hand geschilderd. Deze naam is gebruikt tot en met 1928.

De decoraties uit de eerste jaren na 1923 en de-

Afb. 1a. Eelke Snel en Koen Mertens, aardewerk dekseldoos en vaas met geometrisch decor, 1920-1922, h 7 en 12 cm.

Afb. 1b. fabrieksmerk 1920 t/m 1922.

Afb. 3a. Eelke Snel, links: aardewerk vaasje met experimenteel decor, h 8,5 cm, en rechts: blokjesvaas model 29, h 14 cm, beide 1923-1928. Afb. 3b. fabrieksmerk 1923 t/m 1928.

coraties richting 1928 zijn langzamerhand anders geworden. In de vroegere periode zien we meer bijzondere, experimentele decors. De latere periode laat al de zogenaamde 'blokjes' zien, al wijken deze door kleurgebruik en 'groepering' (afb. 2 en 3a) nog wel af van de latere blokjesdecors. Het (altijd) blauwe fabrieksmerk in de bodem is bijna hetzelfde als daarvoor, de letters P en K zijn nu verwisseld (afb. 3b).

Afb. 4. Eelke Snel, aardewerk blokjesvazen, 1929-1932, v.l.n.r. model 41 (h 11,5 cm), 54 (h 17,5 cm) en 41 (h 11,5 cm).

Afb. 3b. fabrieksmerk 1923 t/m 1928.

N.V. Kennemer Potterij

In 1929 was er een staking onder plateelschilders

en andere werknemers van de Plateelbakkerij

Zuid-Holland in Gouda. Eelke Snel heeft direct gebruik gemaakt van deze staking en heeft enkele stakers een beter betaalde baan in Velsen aangeboden. In plaats van betaling per object werd er een vast weekloon uitgekeerd. Dit gaf meer inkomenszekerheid. In deze periode zijn de meest bekende varianten van het blokjesdecor verschenen (afb. 4).

Ook doet kunstsmid Karl Gellings (1892-1959) als freelance ontwerper zijn intrede bij de fabriek, die inmiddels – opnieuw – was omgedoopt tot N.V. Kennemer Potterij. Zijn meer gecompliceerde decors en vormen vragen een geheel andere aanpak. Maar die paste juist goed bij de uit Gouda afkomstige plateelschilders en modelleur die de gietmallen maakte. Gellings heeft tientallen

vormen en diverse nieuwe decors voor de oudere vormen ontworpen.

Een andere bekende in de pottenbakkerswereld is Willem Stuurman (1908-1995). Stuurman heeft een handvol modellen en decors ontworpen. Objecten en decors van Stuurman behoren tot de meer schaarse producten uit de fabriek (afb. 5a). De letters van het fabrieksmerk zijn verfijnder dan in de voorgaande periode; in grijs, groen of blauw, en bijna altijd voorzien van modelnummer en signatuur van een van de plateelschilders (afb. 5b).

Eelke Snel, de rode draad

Eelke Snel had een creatieve geest. Hij is in publicaties

Afb. 5a. Links: Eelke Snel (ontwerp), aardewerk vaas model 19, Willem Stuurman (decor), h 15 cm; midden: Karl Gellings, inktpot l 15 cm; rechts: Eelke Snel, aardewerk blokjesvaas, h 15 cm, alle 1929-1932.

Afb. 5b. fabrieksmerk 1929 t/m 1932.

met name bekend geworden als directeur met matig commercieel inzicht - en als rokenjager. Naast directeur was hij ontwerper, maar ook modelleur van de gietmallen en plateelschilder. Vaak wordt eraan voorbijgegaan dat hij zeer kunstzinnige, gedurfde en tijdloze ontwerpen heeft gecreëerd qua vormgeving, kleurgebruik en decoratie. Vernieuwend en ongeëvenaard in vergelijking met andere plateelbakkerijen. Hoewel andere plateelbakkerijen ook medewerkers van buiten aantrokken heeft Snel het inzicht gehad om zeer goede ontwerpers aan te trekken die volgens zijn visie konden werken en hem konden aanvullen (afb. 6). Maar door de wereldwijde economische crisis ging de N.V. Kennemer Potterij in 1932 failliet.

Eelke Snel maakte nog wel een doorstart, veranderde de naam van het bedrijf weer eens - in E. Snel voorheen N.V. Kennemer Potterij - maar het aardewerk haalde niet dezelfde kwaliteit als daarvoor. In 1936 volgde er opnieuw een naamswijziging: Kunstaardewerkfabriek Velsen, maar door ziekte van Snel ging het met het bedrijf niet goed. In 1939 ging Snel opnieuw failliet en een maand later stierf hij op 40-jarige leeftijd. Medewerkers zetten het bedrijf nog wel voort, maar in 1942 verdreef de Duitse bezetter het bedrijf uit Velsen.

Afb. 6. Eelke Snel, vanwege het geometrische decor, of Karl Gelling, vanwege het modelnummer 171 en reliëf, aardewerk rookstel in bootvorm, 1929-1932, l 44 cm.

BOEKBESPREKING HOE VAN GOGH NAAR GRONINGEN KWAM

Hoe Van Gogh naar Groningen kwam, door Mariëtta Jansen, Belle de Rode, Anneke de Vries (red.) e.a.
WBOOKS/Groninger Museum, 224 blz., 240 illustraties, gebonden, € 29,95
ISBN 9789462586666

Boek bij de gelijknamige tentoonstelling in het Groninger Museum, t/m 5 mei 2025.

Lieske Tibbe

De stad Groningen maakte in de laatste jaren van de negentiende eeuw een snel proces van modernisering door. In 1895 verrees het huidige grote treinstation in neorenaissancestijl van de prominente architect Isaac Gosschalk. In combinatie met de centrale ligging binnen eerder gegraven kanalen ontwikkelde de stad zich tot de derde handelsstad van Nederland, het centrum van graanhandel en agro-industrie. Zoals zoveel grotere steden slechtte Groningen haar stadswallen. Dat bood ruimte om langs de singels een modern Academisch ziekenhuis en representatieve villa's te bouwen. Eén van die villa's, voltooid in 1895, werd gebouwd door architect H.P. Berlage voor hoogleraar experimentele psychologie Gerard Heymans en zijn echtgenote, spilfiguren in het Groningse intellectuele en culturele leven. De kleine Rijksuniversiteit Groningen had namelijk dankzij de Wet op het Hoger Onderwijs (1874) het

aantal hoogleraren flink kunnen uitbreiden, wat tevens een groei in het aantal studenten tot gevolg had.

In 1895 kwam eveneens het Groninger Museum van Oudheden gereed, dat onder andere expositiegelegenheid bood aan het Kunstlievend Genootschap Pictura en de Academie Minerva. Mondjesmaat kwam er door hun activiteiten kunst van eigentijdse kunstenaars van elders in Groningen te zien. Op een 'kunstbeschuwing' van Pictura in 1893 was voor het eerst een werk van Van Gogh te zien geweest. Dat er overigens ook in Groningen interessant geschilderd kon worden, bewijst 'Varkensmarkt op de Grote Markt', een schilderij van vóór 1900 van Minerva-directeur Ferdinand Oldewelt (afb. 1).

Initiatief van studenten

Dat was duidelijk niet de mening van een clubje van zes studenten, onder wie de later beroemd geworden historicus Johan Huizinga. '... kennis van beeldende kunst [was] destijds in Groningen nog maar schraal te verkrijgen ...', schreef deze in zijn 'Mijn weg tot de historie', uitgegeven in 1947. De studenten maakten een plan om op dit gebied flink leven in de brouwerij te brengen, en in de jaren 1895-1897 hebben zij de Groningers getrakteerd op een waar bombarde-

Afb. 1. Ferdinand Oldewelt, 'Varkensmarkt op de Grote Markt, Groningen', olieverf op doek, vóór 1900. Groningen, Groninger Museum.

Afb. 2. Aankondiging van de 'Tentoonstelling van werken van Charles Doudelet/ Frans Melchers/ W. Degouve de Nuncques & Johan Thorn Prikker', ontwerp van Johan Huizinga, litho, 1896. Leiden, Collectie Universitaire Bibliotheken Leiden.

gehuurd van het nieuwe Museum van Oudheden, maar alle werkzaamheden werden door henzelf verricht: allereerst het leggen van contacten met kunstenaars en verzamelaars en het regelen van de verzending. Verder het betimmeren van de muren met wandbespanning, het ophangen, het bewerken van de plaatselijke pers met ingezonden stukjes (in het boek staat van iedere tentoonstelling een bescheiden advertentie afgedrukt, te midden van reclame van allerlei aard) en soms het verzorgen van een catalogus of een uitnodigingskaart. Johan Huizinga verzorgde een van die uitnodigingskaarten (afb. 2). Een bijzonder geval was wel het optreden op de stoep van het museum van onder anderen de broers Huizinga, getooid met schutterspetten uit het museum en blazend op brandweerhoorns, om publiek te lokken (tevergeefs, naar het schijnt).

En dan moest dat alles ook nog in sneltrainvaart georganiseerd worden: de tentoonstellingen stonden nooit lang, hooguit een week. Het is vandaag de dag moeilijk voor te stellen hoe er toen omgegaan kon worden met werken die nu als wereldberoemde topstukken in musea hangen en vermogens waard zijn, bijvoorbeeld de 'Slaapkamer' van Van Gogh (afb. 3). Binnen enkele weken tijd reisden de kunstwerken door het land heen en weer, waarschijnlijk per trein, waarschijnlijk nog

ment van tentoonstellingen van actuele kunst. Over deze exposities - acht in totaal - handelt dit boek. De focus ligt daarbij op twee aan Vincent van Gogh gewijde tentoonstellingen, maar de blik van de studenten reikte verder. Bron van inspiratie voor hun keuzes lijkt vooral het vooruitstrevende Amsterdamse weekblad 'De Kroniek' te zijn geweest, dat eveneens in 1895 opgericht werd; vooral Huizinga was van dat weekblad een gretig lezer.

De studenten vormden een los groepje, dat na de korte periode van twee jaar tentoonstellingen organiseren ook weer uiteenviel. Behalve Johan Huizinga - die toen Letterkunde studeerde - waren er een student rechten en vier medicijnenstudenten, onder wie Johans oudere broer Jakob Huizinga en Willem Hendrik Leuring. De laatste had eerst in Leiden gestudeerd en was daar al bevriend geraakt met kunstenaars als Jan Toorop, Johan Thorn Prikker en Hendrik Pieter Bremmer. Leuring was voor de Groningers een belangrijke schakel met de randstedelijke kunstwereld. De zes studenten moeten het in die twee jaren enorm druk hebben gehad. De tentoonstellingszalen werden

Afb. 3. Vincent van Gogh, 'De Slaapkamer', olieverf op doek, 1888. Amsterdam, Van Gogh Museum.

onverzekerd (daar lezen we althans niets over), en werden ze in- en uitgepakt en opgehangen door jeugdige studenten (het is wel zo dat ouderejaars studenten destijds meer status hadden: ze werden overal met 'heeren' aangeduid). Met nog onbekende avant-garde kunst ging het destijds wel vaker zo: Richard Roland Holst heeft beschreven hoe hij eind 1892 in Amsterdam een van de eerste Van Gogh-tentoonstellingen inrichtte met enkele van zijn vader afgetroggelde tientjes, geleend achterdoek, en hulp van zijn vrienden.

Van Gogh en andere kunstenaars

Zo kon het Groningse publiek kennis maken met achtereenvolgens: grafiek en tekeningen van Theo van Hoytema; moderne Franse grafiek (werk van onder anderen Théophile Steinlen, Henri de Toulouse-Lautrec en Henri Ibels); schilderijen en tekeningen van Vincent van Gogh; schilderijen van Jan Toorop; een combinatie van diverse eigentijdse kunstwerken (zoals van Isaac Israëls, Ferdinand Hart Nibbrig, Jan Voerman, Willem Witsen) uit de collectie van kunsthandelaar Buffa; kunst van Nederlandse en Belgische symbolisten (onder wie Johan Thorn Prikker); fotoreproducties van Italiaanse kunst; en tenslotte nogmaals tekeningen van Van Gogh. Het lijkt vreemd dat zulke uiteenlopende kunst als het ware in één lange adem getoond werd, maar toch hoorde dit alles tot de culturele bagage van de vooruitstrevende jongeren van de 'Generatie van Negentig'. De meeste namen komen ook voor in de jaargangen van 'De Kroniek'. Dat betreft ook de reproducties van Italiaanse

Afb. 4. reproductie van de firma Anderson (Rome) naar Sandro Botticelli, 'Venus en Mars', tempera en olieverf op paneel, ca. 1485 (Londen, National Gallery). Amsterdam, Rijksmuseum.

kunst (afb. 4), waar in dit boek niet zoveel aandacht aan wordt besteed. Het waren waarschijnlijk foto's van tre- en quattrocenkunst, verzameld door Kroniek-medewerker André Jolles die daarover een serie 'Primitieven' had gepubliceerd. 'Men kan zich nauwelijks voorstellen, hoe zeldzaam goede reproducties van oude kunst voor ons Groningers toen nog waren', schreef Huizinga in 'Mijn weg tot de historie'. De contacten met Jolles in verband met de tentoonstelling en bijbehorende lezing waren het begin van een langdurige vriendschap tussen Huizinga en Jolles.

Meerdere tentoonstellingen

Het grootste deel van dit boek wordt besteed aan de twee Van Gogh-tentoonstellingen uit de reeks. '... nog geen zes jaar na het overlijden van Van Gogh de grootste tentoonstelling over zijn werk tot dan toe', wordt met enige trots vermeld over de tentoonstelling in februari 1896. In totaal hingen er 128 werken. Daarvan waren 102 schilderijen en een litho afkomstig uit de collectie van Johanna Van Gogh-Bonger en 25 tekeningen uit de collectie van de Dordtse verzamelaar Hidde Nijland (later terechtgekomen in het Kröller-Müller Museum). Op verzoek van de studenten stuurde Johanna van Gogh ook een portret van Vincent door Henri de Toulouse-Lautrec, dat omhangen

Afb. 5. Henri de Toulouse-Lautrec, 'Vincent van Gogh', pastel op papier, 1887. Amsterdam, Van Gogh Museum

met een krans op de tentoonstelling kwam te prijken (afb. 5). Hoewel er een beknopte catalogus van deze tentoonstelling bestaat, konden niet alle getoonde werken geïdentificeerd worden. In elk geval hingen er behalve de 'Slaapkamer' drie versies van de 'Zonnebloemen', diverse Franse landschappen, bloeiende bomen en boomgaarden en het 'Korenveld met kraaien'. De tekeningen uit de Nijland-collectie waren uit Van Goghs vroege periode. De tentoonstelling was, zoals Willem Leuring aan Johanna van Gogh schreef, een 'succès fou'. Zij trok ongeveer 1600 bezoekers (in zes dagen!), en een lezing bij de opening van de toen al enigszins beroemde Belgische schrijver August Vermeylen

trok meer dan 200 toehoorders. De tweede Van Gogh-tentoonstelling, van 1 t/m 7 april 1897, trok minder de aandacht. Er is geen catalogus van deze tentoonstelling bekend, maar zij moet ruim 100 tekeningen uit de collectie van Johanna van Gogh-Bonger hebben bevat. Dit was ook de laatste tentoonstelling die de studenten organiseerden.

Ook twee andere tentoonstellingen uit hun serie veroorzaakten veel beroering in het Groningse. In juli 1896 exposeerde Jan Toorop daar 114 werken, waaronder recente raadselachtige symbolische voorstellingen als 'Les rôdeurs', 'De drie bruiden', 'De Zang der Tijden' (afb. 6). Op verzoek van de studenten schreef Toorop verklarende teksten bij sommige catalogusnummers; die waren evenmin erg helder, evenals de zweverige lezing die hij bij de tentoonstelling hield voor een 'talrijk publiek'. Opzien baarde ook omstreeks de jaarwisseling 1896-1897 de tentoonstelling van Johan Thorn Prikker en enkele Belgische symbolisten. H.P. Bremmer hield hierbij een toelichtende lezing over het symbolisme, en speciaal over het mysterieuze werk van Thorn Prikker (afb. 7).

Rol van Hendrik Bremmer

Hendrik Bremmer, bevriend met Thorn Prikker, was ook begonnen als kunstenaar, maar maakte

Afb. 6. Jan Toorop, 'Zang der Tijden', krijt en potlood op karton, 1893. Otterlo, Kröller-Müller Museum.

juist in deze tijd de overstap naar een succesvolle loopbaan als criticus en ‘kunstpedagoog’. Bremmer was het ook die een volgende impuls gaf aan de reputatie van Van Gogh in Groningen, nadat de studenten in 1897 in alle windrichtingen uiteen waren gegaan. Bremmer maakte kennis met de al eerdergenoemde hoogleraar Gerard Heymans, en dit leidde omstreeks 1900 tot de vorming van een zogeheten ‘Bremmerclub’, zoals Bremmer die in diverse steden had. Hij reisde daarvoor stad en land af. Deze ‘Bremmerclubs’ hadden een tamelijk elitair karakter: de deelnemers waren afkomstig uit de hogere standen en vermogende kringen: hoogleraren, dominees, literatoren, maar vooral hun echtgenotes en dochters. Zijn wat geëxalteerde, psychologiserende manier van kunstbeschuwing maakte school in de betere kringen (Huizinga heeft er nooit iets in gezien). In Groningen maakten diverse hooglerarsechtparen deel uit van het gezelschap. Niet geheel belangeloos adviseerde Bremmer zijn cursisten ook bij de aankoop van kunstwerken, en omdat hij een vurig propagandist was van Van Goghs werk vonden tekeningen van Van Gogh hun weg naar de professorale huiskamers. In 1907 staakte Bremmer zijn cursussen in Groningen in verband met zijn indiensttreding als adviseur van Hélène Kröller-Müller, maar toen was de roem van Van Gogh daar al stevig gevestigd. Bijna had hij er zelfs een standbeeld gekregen. Het boek eindigt met een parade van schilderijen van Zonnebloemen in aardewerken potten door Groningse schilders.

De nadruk die in dit boek gelegd wordt op de Van Gogh-tentoonstellingen is terecht: in de literatuur over de receptie van en de tentoonstellingen over Van Gogh is dit een onderbelichte episode. De samenstellers van tentoonstelling en boek ‘Hoe Van Gogh naar Groningen kwam’ hebben grondig onderzoek verricht en veel nieuwe gegevens naar boven gebracht. Heel goed is hoe de tentoonstellingen zijn geplaatst binnen de sociale, intellectuele en artistieke context van Groningen. Die context is veelvormig: naast het hoofdverhaal wordt in afzonderlijke stukjes van ongeveer een pagina detailinformatie gegeven. Dit maakt het beeld van die context af en toe rommelig, maar wel heel levendig. Hetzelfde geldt voor de vormgeving van het boek, waar veel zorg aan is besteed: verschillend gekleurde bladzijden en een

Afb. 7. Johan Thorn Prikker, 'De bruid', olieverf op doek, 1892-1893. Otterlo, Kröller-Müller Museum.

grote afwisseling aan illustraties. Een plezier om te lezen en te bekijken.

In een voetnoot verstoopt zit nog een mededeling over tentoongesteld werk van Van Gogh in 1905 bij de Groningse meubelfabriek 'Nederland' van J.A. Huizinga (geen familie zo te zien). VVNK-leden die in 2019 het symposium 'Meubels voor het volk of voor de elite?' hebben bijgewoond herinneren zich misschien de lezing van Fred Ootjers over deze fabriek. Zie anders het lemma 'J.A. Huizinga' in de database 'Kunstenaren en fabrieken' op de website van de VVNK 1900. Ook deze firma heeft dus bijgedragen aan de roem van Van Gogh.

Bij een groot aantal tentoonstellingen is een publicatie verschenen. Zie de Tentoonstellingsagenda.

Gerrit Rietveld - Weelde van de Eenvoud / Wealth of Sobriety, fotoboek van Arjan Bronkhorst, teksten van Willemijn Zwikstra, Marc van den Eerenbeemt en Ida van Zijl (incl.)

Uitgeverij Lectura Cultura, 528 pagina's, 388 foto's, harde kaft, 24,5 x 31cm, Ned./Engels, €69

ISBN 9789082135466

Het Rietveld-Schröderhuis uit 1924 in Utrecht kent iedereen. Minder bekend zijn Gerrit Rietvelds (1888-1964) andere 100 huizen. Arjan Bronkhorst (1972) fotografeerde onbekende Rietveldhuizen, hun interieurs en hun bewoners. Hij reisde er zelfs voor naar Amerika. Volgens de NRC is het een 'prachtboek' geworden. De huizen van Rietveld zijn licht en ruim. En ze moesten volgens hem sober zijn. Rietvelds hart lag bij de sociale woningbouw, maar zijn oeuvre bestaat voor het grootste deel uit particuliere avantgardistische villa's voor een beperkte groep van intellectuelen, zoals kunstenaars en hoogleraren. De auteurs doken in de archieven en vroegen de bewoners hoe het is

om in een Rietveldhuis te wonen. Rietveld-deskundige Ida van Zijl schrijft in haar inleiding: 'het is hoog tijd voor een nieuw boek dat de bewoner centraal stelt, helemaal in de lijn van Rietveld die vond dat een huis slechts een achtergrond voor het leven is.'

Konings Kunst van Parijs tot de Veluwe - Arnold en Edzard Koning, door Elizabeth Yates

Nabij Producties Nijkerk, 156 pagina's, gebonden, rijk geïllustreerd, € 29,95; herziene editie t.g.v. de tentoonstelling 'Edzard Koning – Verdroomd impressionisme' in het Noord-Veluws Museum, Nunspeet; zie Tentoonstellingsagenda kort. ISBN 9789083362892

De impressionisten Edzard Koning (1869-1954) en zijn broer Arnold Koning (1860-1945) maakten landschapsschilderijen. Edzard werd bekend als illustrator van De Kleine Johannes (1898) en de Verkade-albums (1914-1918). Arnold is beïnvloed door Vincent van Gogh, met wie hij correspondeerde en bevriend was. Zij waren onvervalste romantici, die ge-

Afb. 1. Arnold Koning, Vissersboten aan de Zuiderzee, ca. 1910-1920, aquarel, 37 x 51 cm. Particuliere collectie.

Afb. 2. Edvard Munch, *Koppelpoort te Amersfoort, ca. 1922*, olieverf op doek, 120 x 180 cm. Flehite Museum Amersfoort.

loofden in de bezielende natuur. Aanvankelijk woonden en werkten ze in de steden Amsterdam, Den Haag en Parijs. Later gingen ze weg van de verstedelijking en industrialisatie. Terug naar de natuur op de stille Veluwe, bij de landgoederen langs de IJssel, rond Ede en Nunspeet. In het Veluwse Voorthuizen kwamen ze uiteindelijk tot rust. Het gebied van de IJssel tot aan de Zuiderzee (afb. 1) was hun grote inspiratiebron. Daarnaast zwierven zij door Nederland (afb. 2). Kunsthistorica Elizabeth Yates-Koning, VVNC-lid en kleindochter van Edvard Munch, plaatst leven en werk van de gebroeders Munch tegen de culturele achtergrond van het dynamische tijdperk rond 1900. In *Rond 1900* (2022 nr. 1) schreef Yates een artikel over Edvard Munch.

Indonesia Amsterdam School, when culture crosses the Ocean, door Melle van Maanen, Johannes Widodo e.a.

Museum Het Schip, 271 blz., hardback, Engelstalig, € 27,50
ISBN 9789082921199

De tentoonstelling over de Amsterdamse School die in Museum Het Schip en in Jakarta werd gehouden heeft geleid tot een Engelstalige publicatie. Tien Indonesische en Nederlandse auteurs beschrijven de culturele wisselwerking die al ver vóór de oorlog

ontstond in de architectuur tussen de kolonie en het 'moederland'. Wat is er precies gebeurd toen de Indische cultuur de oceanen overstak? Want de expressieve 'bakstenen-architectuur', met rijk gedecoreerde interieurs van de tussen circa 1910 en 1930 zo populaire Amsterdamse School, vindt zijn oorsprong in die koloniale cultuur. In Nederland waren kunstenaars en architecten in het bijzonder gefascineerd door de voorwerpen, kunstvormen en symbolen. En onder anderen die architecten brachten hun interpretatie weer terug naar Indonesië (afb.). De Indonesische en Nederlandse auteurs beschrijven niet alleen de gebouwen en objecten, maar ook de mensen en hun projecten en de processen die daarbij plaatsvonden. In het boek komt de rol van Eduard Cuypers (1859-1927) ruimschoots aan de orde.

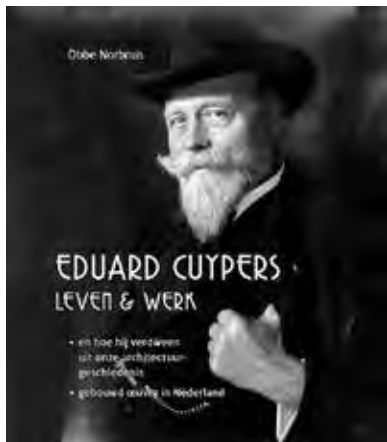

Bureau Rozema, Job & Spreij, Woning voor een agent (=directeur) van Javasche Bank, jl. Taman Mayangkara 6, Surabaya, 1913.

Eduard Cuypers Leven & Werk – en hoe hij verdween uit onze architectuurgeschiedenis (deel 1), en Eduard Cuypers Leven & Werk – Gebouwd oeuvre in Nederland (deel 2), door Obbe Norbruis

LM publishers, 688 blz., hardcover, € 90; de twee delen van het tweeluik zijn niet afzonderlijk verkrijgbaar
ISBN 9789460229527

Eduard Cuypers (1859-1927), niet te verwarren met zijn oom de architect Pierre Cuypers (1827-1921), was rond 1900 zeer gevierd. Zijn architectuur is sterk beïnvloed door de vele trends en stijlen. In Amsterdam had hij een productief architectenbureau, dat een omvangrijk oeuvre aan bouwwerken naliet. Ook in Nederlands-Indië

Veel van de architecten die hij opleidde werden later beroemd. Cuypers werkte in Ned. Indië meestal vanuit 'Architecten- en ingenieursbureau Hulswit, Fermont, Ed. Cuypers', getuige ook de 'signatuur' die het drietal in hun gebouwen achterliet (afb. 1a en 1b). Norbruis deed enkele verrassende ontdekkingen. Zo werd de toren, ontworpen voor Kasteel de Hooge Vuursche in Baarn, daar nooit op de

verrezen gebouwen van zijn hand. Hij leidde een Atelier voor Decoratieve Kunst en gaf fraai vormgegeven tijdschriften uit. Als veelzijdig kunstenaar ontwierp hij ook kristallen serviezen voor de Kristalunie in Maastricht.

Norbruis is verbaasd dat Cuypers na 1925 is verdwenen uit onze architectuurgeschiedenis, waarin tot voor kort alleen de opkomst van het modernisme centraal stond: 'Sinds architectuurhistorici minder geloven in 'Berlage, diens Beurs en het modernisme' is er ruimte voor deze architect met andere opvattingen over architectuur.' In de boeken beschrijft Norbruis Cuypers' leven en wat hem overkwam. Hij verwijst in de publicatie ook naar Cuypers' Indische oeuvre. Cuypers schiep niet in zijn eentje de honderden gebouwen. In 'Eduard Cuypers Leven & Werk' wordt daarom ook aandacht besteed aan de ruim drieënzestig medewerkers die samen met hem zijn oeuvre vormgaven. Hij gaf zijn medewerkers ook alle ruimte voor eigen inbreng in het ontwerpproces.

beoogde wijze gebouwd. Dat gebeurde wel in 1912 bij het gebouw dat een paar jaar later naar Cuypers' plan in Soerabaya verrees. De toren bestaat nog en is nu een landmark van de Mandiri Bank in Surabaya (afb. 2).

Afb. 2. Bureau Hulswit, Fermont, Cuypers, toren Mandiri bank vh. Import- en exportbedrijf Lindeteves-Stokvis, hoek jl. Pahlawan/jl. Kebonrojo. Foto Frans van Aarle.

Afb. 1a. Tegel met signatuur (architecten-)Bureau Hulswit, Fermont, Ed. Cuypers, kantoor Handelsvereniging 'Amsterdam', 1923-25, jl. Merak, Surabaya.

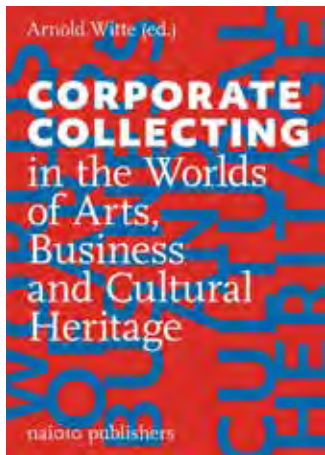
Afb. 1b. Tegel De Porceleyne Fles, Delft. Idem.

Corporate Collecting in the Worlds of Arts, Business and Cultural Heritage, door Arnold Witte (ed.), Design Maud van Rossum

nai010 publishers, supported by University of Amsterdam / Amsterdam School for Cultural Analysis, NWO, Netherlands Association of Corporate Art Collections (VBCN), 192 blz., paperback, Engelstalig, € 39,95
ISBN 978946208731-6

Een eerste integrale visie op een belangrijk fenomeen in de kunstwereld: kunstcollecties van bedrijven in internationaal en multidisciplinair perspectief. Bedrijfscollecties zijn om uiteenlo-

pende redenen begonnen en ontwikkeld, van educatie van het personeel tot het stimuleren van creatief denken. Van het verbeteren van het 'brand image' tot het tonen van culturele verantwoordelijkheid door kunstenaars en de kunstwe-

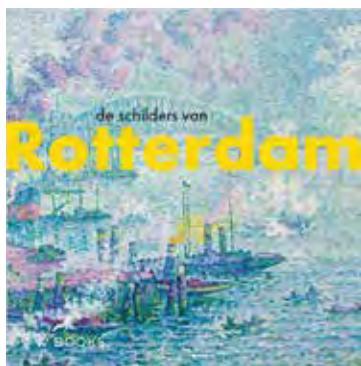
reld te steunen. Hoewel bedrijfscollecties daarmee een belangrijk deel zijn van de internationale kunstwereld worden hun positie, betekenis en werkzaamheid zelden in zijn transnationale totaliteit beschouwd. Het gebruikelijke perspectief is ofwel binnen nationale kaders, ofwel vanuit een enkel disciplinair gezichtspunt - meestal vanuit de kunstgeschiedenis.

Dit boek presenteert de resultaten van een interdisciplinair project. Daarin zijn economie, geesteswetenschappen en sociologie ingezet om de invloed van het verzamelen van kunst door bedrijven op cultureel, economisch, bestuurlijk en sociaal niveau te begrijpen. Met bijdragen uit een breed scala van landen uit zowel het Oosten als het Westen.

De schilders van Rotterdam, door Werner van den Belt en Bob Hardus

WBOOKS, 132 blz., gebonden, ca. 200 afbeeldingen, € 27,95
ISBN 9789462586406

De auteurs onderzoeken in 'De schilders van Rotterdam' de levens en de werken van kunstenaars die hun inspiratie vonden

Boekomslag, Paul Signac, Le port de Rotterdam (detail), olieverf op doek, 87 x 114 cm. Museum Boijmans van Beuningen.

Afb. 1. Marius Richters, Laurenskerk, olieverf op doek, 95 x 75 cm. Kunsthandel RG van Driel Rotterdam.

in Rotterdam. Van Lieve Pietersz. Verschuier tot Johan Bartold Jongkind en van Marius Richters tot Erik van Lieshout. Dit boek gaat niet per se over Pieter de Hoogh, George Hendrik Breitner, Kees van Dongen of Willem de Kooning. Zij werden wel in Rotterdam geboren, maar wilden er niet zijn. Het gaat over de kunstenaars die zich juist vereenzelvigden met de rijke historie van de stad die de grootste haven ter wereld werd, langs de oevers van de rivier de Rotte, en met de Laurenskerk als

Afb. 2. Herman Heijenbrock, De graanboot: overslag van graan door twee elevatoren, 1910-1940, pastelkrijt op papier, 64 x 94 cm. Museum Rotterdam.

eeuwenoud baken van rust en onverzettelijkheid (afb. 1). Rotterdam is een stad voor kunstenaars die het water omarmen. Hoge luchten, volle kades en de weerbarstigheid van hout op steen en stoom op staal in weer en wind. Handen uit de mouwen. Pen op papier, kwasten op het doek, glas in lood of later - een spuitbus op de muur. In 'De schilders van Rotterdam' word je op sleeptouw genomen door een keur aan kunstenaars, en een waaier aan uitingsvormen. Van 'salonfähige' schilderijen gemaakt met olieverf, tot muurschilderingen als explosies van kleur. Niet alleen prachtige plaatjes van de haven en stadsgezichten, maar ook het zware werk in de haven. Hierover een werk van industrieschilder Herman Heijbroek (1871-1938) (afb. 2).

De schilders van Giethoorn, door Berber van der Veer

WBOOKS, 200 blz., gebonden, 171 afbeeldingen, € 27,95
ISBN 9789462586413

Jaarlijks bezoeken honderdduizenden toeristen de idyllische bruggetjes over de grachten en de romantische boerderijen van het groene waterdorp Giethoorn. Het is het drukke Venetië van het Noorden geworden. Eind negentiende eeuw was het unieke karakter van het dorp alleen bekend bij enkele kunstenaars. Giethoorn was alleen moeizaam over water bereikbaar. Maar ook al vóór 1900 wisten kunstenaars de weg naar Giethoorn te vinden. Dankzij de Haagse School-kunstenaars, onder wie Willem Bastiaan Tholen en Paul Gabriël,

Arie (A.J.) Zwart, z.t. (Giethoorn, boerderij met bruggetje), ca. 1940, olieverf op doek, 50 x 40 cm. Particuliere collectie.

en Arie Zwart (1903-1981) die in een heldere, fleurige stijl schilderde (afb.), zijn wij bekend met het Giethoorn zoals het er ooit uitzag. Vanaf het begin van de twintigste eeuw volgden de 'moderneren' die in Giethoorn zochten naar vernieuwing. Het boek laat dus ook werk zien van toen Giethoorn geen geheim meer was. Later hebben lokale kunstenaars als Hendrik Broer en Piet Zwiers de sfeer van Giethoorn prachtig vastgelegd. Aanvankelijk waren ze landelijk succesvol. Na de oorlog werden ze door museumdirecteuren verguisd als conservatief.

De schilders van Dordrecht, door Pim Arts en Sander Paarlberg

WBOOKS, i.s.m. Dordts Museum, 264 blz., 230 afb., gebonden, € 27,95
ISBN 9789462586819

De publicatie is uitgebracht bij de tentoonstelling 'Schilderachtig Dordrecht' in het Dordrechts Museum (t/m 1 juni 2025).

Dordrecht is een van de meest geschilderde steden van ons land. De schilderachtige ligging aan het water, het historische belang van de oudste stad van Holland en de reputatie als de geboorteplaats van Aelbert Cuyp, hebben bijge-

dragen aan de grote aantrekkingskracht op tal van binnen- en buitenlandse kunstenaars door de eeuwen heen. Enkele van de mooiste, oudste en grootste stadsgezichten zijn in Dordrecht te zien. Zeer herken-

baar door de onvoltooide, stompe toren van de Grote Kerk, een eiland omringd door rivieren. Jan van Goyen schilderde Dordrecht vaker dan andere steden. J.M.W. Turner herkende de stad van de schilderijen van Cuyp. Eugène Boudin trof 'een ware kunstenaarskolonie' aan (afb.). Johan Barthold Jongkind vond Dordrecht de mooiste stad van Nederland. Uitgebracht in de bekende, rijk geïllustreerde serie over kunstenaarskolonies, -steden en -dorpen in Nederland: 'Schilders van...'; dat geldt ook voor de vermelde twee boeken over de schilders van Rotterdam en van Giet-hoorn die hiervoor zijn beschreven. Met dit boek loopt de WBOOKS-serie Schilders in kunstenaarskolonies, -steden en -dorpen richting de 30.

Eugène Boudin, La Place Ary Scheffer, 1884. Dordrechts Museum.

Willem van Tijen: Wonen tot geluk maken, door Jolinda van der Born-Kok, André van Deursen en Jeroen Moerman (red.)

Uitgeverij Verloren, BONAS reeks, 182 blz., paperback, € 20
ISBN 9789464551310

Willem van Tijen (1894-1974) was een visionaire architect en volkshuisvester. Hij was een pionier van het Nieuwe Bouwen en ontwikkelde met zijn Rotterdamse architectenbureau een vooruitstrevende technische en maatschappelijke visie voor de sociale woningbouw. Hij streefde daarbij voortdurend naar betaalbaarheid, leefbaarheid en

sociale integratie. Van Tijen werd beeldbepalend voor het Nederlandse bebouwde landschap met zijn woonwijken, galerijflats, standaardwoningen, scholen en bejaardentehuizen. De architect was ervan overtuigd dat architectuur het dagelijkse leven moest verbeteren. Dankzij zijn ideeën over cruciale bouwtechnieken kon er met prefab-bouwna de oorlog op grote schaal woonruimte worden gerealiseerd.

Van Tijen's projecten, zoals de Plaslaanflat (in 1938 de eerste galerijflat in ons land; afb.), de Bergpolderflat en Zuidpleinflat, zijn bekend vanwege hun modulaire

benadering en optimale gebruik van ruimte. Momenteel nog steeds actueel. Het zijn niet alleen gebouwen, maar maatschappelijke interventies die bewijzen dat architectuur een katalysator kan zijn voor leefbare, inclusieve steden. Het boek, uitgebracht ter gelegenheid van Van Tijen's vijftigste sterfjaar, schetst zijn leven en werk als idealist die van zijn visie werkelijkheid maakte.

In Museum Vlaardingen is er tot 13 april 2025 een tentoonstelling over Van Tijen's visie op stedenbouwkundige uitbreiding in de stad, wijk, buurt, en straat, met aandacht voor gemeenschappelijke buitenruimtes en voorzieningen.

Willem van Tijen, Kralingse Plaslaanflat balkonzijde, 1938, Plaslaan Rotterdam. Foto: Kokon Architectuur & Stedenbouw.

TENTOONSTELLINGSAGENDA

Bij een aantal tentoonstellingen zijn publicaties verschenen die niet in de rubriek Nieuwe uitgaven zijn vermeld.

Amstelveen – Museum Jan

020-6415754 – www.museumjan.nl

Otto B. de Kat en tijdgenoten - Jeanne Bieruma Oosting, Wim Oepts, Kees Verwey e.a.

verlengd t/m 6 april 2025

De tentoonstelling biedt hoogtepunten van het werk van Otto B. de Kat (1907-1995).

Het werk van tijdgenoten als Jeanne Bieruma Oosting, Kees Verwey, Wim Oepts en Johan Buning, laat zien dat De Kat deel was van een grotere beweging. Terwijl de Nederlandse avant-gardisten in een permanente staat van revolutie verkeerden vormde het werk van De Kat en de zijnen een constante onderstroom.

De impressionisten en expressionisten werkten snel en spontaan, maar De Kat bleef net zo lang schaven tot hij het wezenlijke op het doek kreeg. Voor hem geen spectaculaire dingen, geen vluchtige indrukken, maar gewone tijdloze onderwerpen: een gedekte tafel (afb.), een in-

Otto B. de Kat, Le déjeuner à Uccle, 1938, olieverf op doek, 69,7 x 31,3 cm. Particuliere collectie. Courtesy Kunsthandel Pygmalion Beeldende Kunst, Maarsse.

terieur met fauteuil of een heuvelslandschap in de Auvergne. Eind jaren twintig ging hij naar Parijs en liet zich alleen beïnvloeden door wat bij hem paste. Daarna zocht hij in de luwte van Ukkel zijn eigen weg. Indrukken van onderweg verwerkte hij in het atelier tot schilderijen in heldere kleuren. Het naoorlogse 'wilde schilderen' van Cobra en andere stromingen liet hij links liggen. Zijn voorbeelden waren Franse meesters als Pierre Bonnard, Édouard Vuillard en later ook Nicolas de Staël. Al pendelend tussen Amsterdam en zijn huis in Frankrijk, werkte De Kat gestaag aan zijn oeuvre: een hechte synthese van de Franse en Hollandse school.

Bij de tentoonstelling verscheen bij Waanders Uitgevers 'Bezon-

ken bezieling - Otto B. de Kat en tijdgenoten' door Feiko Hoekstra, 96 blz., paperback, €23.95 ISBN 9789462625761.

Arnhem – Museum Arnhem

026-3030400 - www.museumarnhem.nl

jan mankes- verstillig & strijd

t/m 22 juni 2025

Verspreid over twee musea, Museum Arnhem en Museum Belvédère in Heerenveen, is Mankes' werk als nooit tevoren te zien. In Arnhem ligt de nadruk op een overzicht van zijn werk in relatie tot werk van tijdgenoten, terwijl museum Belvédère zich concentreert op het werk dat Mankes tussen 1909 en 1915 maakte, de periode waarin hij vlakbij Belvédère in De Knipe woonde en inspiratie aan die omgeving ontleende. Jan Mankes (1889-1920) staat bekend om verstilde, wat dromerige schilderijen. Een rustige scène van de mensen om hem heen, van dieren en van natuur. Hij maakte deze kunstwerken

Jan Mankes, Zelfportret, 1912, olieverf op doek, 34,5 x 27 cm. Museum Arnhem. Foto Peter Cox.

als reactie op de onrustige tijd waarin hij leefde, tegen de achtergrond van de Russische revolutie,

de Eerste Wereldoorlog en van Nederland dat zich moest voorbereiden op oorlog. Was het een manier om te ontsnappen aan de ellende? In Museum Arnhem zie je dat Mankes aandachtig en met veel gevoel schilderde, en we kijken naar zijn tijdgenoten en naar kunstenaars van nu. Het museum toont werk van andere kunstenaars, onder anderen: Lucie van Dam van Isselt, Julie de Graag, Jacobus J. H. van Haagen, Bertha van Hasselt, Jemmy van Hoboken, Madelon Hooykaas, Theo van Hoytema, Chris Huidekooper, Raoul Hynckes, Dick Ket, Chris Lebeau, Jacob Maris, Piet Mondriaan, Marianne Nicolson, Wim Schuhmacher, Sophie Steengracht, Floris Verster, Mariëlle Videler.

Bij de tentoonstelling verschijnt het boek 'Jan Mankes: Mooie dingen zijn zoo eenvoudig' i.s.m. Waanders Uitgevers: 192 blz. met ca. 100 illustraties. Bijdragen van Stefan Kuipers over Mankes' melancholische schemerschilderijen, Froukje Pitstra over de intellectuele wisselwerking tussen hem en zijn geliefde Annie Zernike, en Marlene Deuting over actuele aspecten in zijn werk in relatie tot het werk van hedendaagse kunstenaars. Jan de Lange en Maarten van Doremalen maakten een geheel herziene oeuverlijst.

Bergen – Museum Kranenburgh

072-2015000 - www.kranenburgh.nl

In de rug van de zee – Honderd jaar verbeelding van het landschap in en rond Bergen

t/m 9 juni 2025

Sinds de komst van de eerste pioniers naar Bergen aan het begin van de twintigste eeuw hebben talloze kunstenaars zich er laten inspireren door het landschap van polders, bossen, duinen en zee. Ze zijn getroffen door de magische schoonheid

Johan Graadt van Roggen, Duinlandschap, ca. 1930, olieverf op doek, 56 x 74,5 cm. Museum Kranenburgh.

en unieke gevarieerdheid ervan. 'In de rug van de zee' laat dit zien aan de hand van werk van bijna veertig Nederlandse kunstenaars en kunstenaars die in ons land hebben gewerkt. Vanaf 1900 tot nu. Voor Rond 1900 te veel om op te noemen. Om een idee te geven, alfabetisch: Else Berg, Eva Besnyö, Gerrit van Blaaderen, Kees Boendermaker, Erwin Bowien, Arnout Colnot, Bernard Essers, Rachel Fernhout-Pellekaan, Dirk Filarski en Johannes Graadt van Roggen (1867-1959) (afb.). De tentoonstelling is een reis langs verschillende artistieke interpretaties van datzelfde landschap, met interessante ontmoetingen die tijd en discipline overstijgen.

Deurne – Museum De Wieger

0493-322930 - www.dewieger.nl

De schoonheid van het onbekende - Kunstenaars op reis 1880-1950

t/m 25 mei 2025

Kunstenaars uit het noorden halen al eeuwenlang inspiratie uit het onbekende zuidelijke landschap: bergen, pijnbomen, de azuurblauwe zee, bloemenpracht en het licht dat zo anders is dan bij ons. Deze tentoonstelling gaat over Nederlandse kunst vol kleur en contrast uit de periode 1880 tot 1950, met ruim 70 werken. Je reist mee met Charles Eyck, Carel Willink en Mies Callenfels-Carsten (1893-1982) (afb.) naar Frankrijk, met Otto van Rees, Hendrik Jan Wolter en Dirk Filarski naar Italië, met Isaac Israëls en Kees Maks naar Spanje en met Philip Zilcken, Ferdinand Erfmann en Hendrik Havermann naar Noord-Afrika. De reis gaat via Parijs en de Alpen naar het zuiden. Veel werk komt uit de eigen collectie en is aangevuld met bruiklenen van particulieren, Kunsthandel Pygmalion, Museum Flehite en Galerij-Museum-Bies. Van Galerij-Museum-Bies is er werk van de Brabantse kunstenaar Marinus

Mies Callenfels-Karsten, De haven van Concarneau, ongedateerd, olieverf op doek, 46 x 38 cm. Museum De Wieger, Deurne.

Bies (1894-1975). Kleinzoon Marc Bies heeft 'Bies-plus, een kunstestafette in de Peel', georganiseerd. Daarnaast besteden Galerij-Museum-Bies in Aarle-Rixtel, Museum Klok en Peel in Asten, Museum Peel en Maas in Helden en Kunstpodium Het Oude Raadhuis in Beek en Donk aandacht aan Marinus Bies.

Deurne – Museum De Wieger

0493-322930 – www.dewieger.nl

Hendrik Wiegersma & De Gemeenschap

t/m 15 juni 2025

Gerrit Rietveld, typografie
'de gemeenschap'.

Zie voor een beschrijving over De Gemeenschap het artikel van Katjuscha Otte elders in dit nummer.

Leo Gestel (1881-1941), *Petroesjka*, 1931, olieverf op doek. De Wieger, Deurne.

Dordrecht – Dordrechts Museum

078-7708708 – www.dordrechtmuseum.nl

Schilderachtig Dordrecht

t/m 1 juni 2025

Tina Blau, *Aan de Noordendijk, Dordrecht (Molen De Nagtegaal)*, 1903-1907, olieverf op doek, Dordrechts Museum (langdurig bruikleen Broere Charitable Foundation).

Het Dordrechts Museum bracht i.s.m. WBOOKS bij de tentoonstelling de publicatie 'De schilders van Dordrecht' uit. Zie voor een beschrijving: Nieuwe uitgaven.

De oudste stad van Holland werd door de eeuwen heen vastgelegd door beroemde meesters als Jan van Goyen, Johan Barthold Jongkind, James Whistler, Charles-François Daubigny, Tina Blau (1845-1916) (afb.), Willem Witsen en Kees van Dongen.

Heerenveen-Oranjewoud - Museum Belvédère

0513-644999 – www.museumbelvedere.nl

Jan Mankes; uiting geven aan geestelijk leven – de Friese jaren

t/m 22 juni 2025

Jan Mankes (1889-1920) laat zich in twee musea als nooit tevoren ontdekken. Het deel van

Jan Mankes, bomenrij, 1915, olieverf op doek, 69 x 52 cm. Museum MORE, Gorssel. Foto Peter Cox.

de tentoonstelling over Mankes' Friese jaren tussen 1909 en 1915 is in Museum Belvédère te bekijken. Het andere deel, met ook veel werk van tijdgenoten, is te zien in Museum Arnhem. Zie de beschrijving bij Museum Arnhem over de tentoonstellingen en de publicatie 'Jan Mankes: Mooie dingen zijn zoo eenvoudig' door Stefan Kuipers e.a.

Katwijk – Katwijks Museum

071-4013047 – www.katwijksmuseum.nl

In Duin, leven tussen duintop en duinpan

t/m 27 april 2025

De kunstenaars van de 19e eeuw zetten hun ezels aan het strand en in het duin van de duindorpen. De tentoonstelling In Duin vertelt het verhaal van de bewoners en het duinlandschap. De ongereptheid en dynamiek van het natuurgebied, de bedrijvigheid van kleinschalige landbouw en het schamele begin van bebouwing. Ook zien we de toenemende druk van toerisme, recreatie en waterwin-

ning in een tijd van afnemende biodiversiteit. Door de jaren heen hebben kunstenaars dit gebied in al zijn facetten in hun werk gevangen. Katwijk werd een steeds belangrijker kunstenaarsdorp. Schilderijen, aquarellen en tekeningen van onder andere Hendrik W. Mesdag, Bernard Blommers, Hans von Bartels, Jan Toorop en Max Liebermann zijn volop te bewonderen. In de tentoonstelling zowel een beeld van de ongereptheid uit de late romantiek, als moderne werken die de kracht en de schoonheid van de hedendaagse duinen laten zien. Kunstenaars als Jacob Kerssemakers, Leon Holmes en Carola Schapals leveren hier hun aandeel aan.

Hans von Bartels (1856-1913), *Middag-tje*, Museum Katwijk.

Kerkrade – Discovery Museum

0455679809 – www.continium.nl

Van Schets tot Glans: Kristalunie Maastricht

t/m 5 juli 2025

De Glasfabriek Leerdam kennen de meeste mensen wel. Maar de eveneens vermaarde Kristalunie uit Maastricht veel minder. Hoewel het Nationaal Glasmuseum in Leerdam een flinke collectie van de Kristalunie heeft, is de collectie van de Kristalunie in het Discovery Museum minstens zo groot. Het museum presen-

Afb. 1a en b. Willem Rozendaal, *ontwerptekening en uitgevoerde hyacintvaas Lisse (Annagroen)*, 1933, Kristalunie, Maastricht, h 12,2 cm. Foto Gjalte Welling.

teert nu een grote collectie Maastrichts glas en kristal, en laat ook de geschiedenis spreken. Het museum toont namelijk wat men noemt de 'fabriekscollectie', een verzameling voorwerpen met werkmodellen, halffabricaten, grondvormen, werktekeningen en bijzondere eindproducten. Petrus Regout, beroemd en berucht van zijn aardewerk, produceerde al in de 19e eeuw, ook onder de naam De Sphinx, rijkgeslepen tafelserviezen en de meest uiteenlopende glazen producten als dakpannen, verpakkingsglas en glazen gasbuizen - die konden

niet roesten. De glasafdeling van De Sphinx fuseerde 100 jaar geleden met kristalbedrijf Stella (van Mosa) tot Kristalunie. Evenals 'Leerdam' liet de Kristalunie rond 1925 kunstenaars een grote variatie aan gebruiksglas als serviezen, luxe siervazen en schalen ontwerpen. Het waren niet de minsten, onder anderen: Willem Rozendaal, Edmond Bellefroid, Piet Zwart, Ed Cuijpers, Jan Eissenloeffel en Max Verboeket. Rozendaal (1899-1971) ontwierp onder meer enkele mooie bloembolglazen met sprekende namen als Hillegom, Lisse (afb. 1a en b) en Sassenheim.

Leek (Gr.) – Borg en nationaal Rijtuig Museum Nienoord

0594512260 – www.museumnienoord.nl

De Ploeg op Nienoord

t/m 30 maart 2025

In de jaren dat paard en wagen langzaam verdwijnen uit het straatbeeld en landschap trekken jonge kunstenaars uit Groningen erop uit. Ze leggen vast wat er volgens hen in hun omgeving toe doet. In 1918 richtten zij de Groninger kunstenaarsvereniging De Ploeg op.

Johan Dijkstra (1896-1978) (afb.) was met Jan Altink een van de oprichters.

De naam 'De Ploeg' verwijst naar het omwoelen van grond. Leden van De Ploeg gooien allerlei klassieke conventies in de kunst overboord. Ze verlaten hun

Johan Dijkstra, *Zicht op Garnwerd, ca. 1927, benzinerel-techniek, 80 x 60 cm. Particuliere collectie.*

atelier om 'en plein air' te schilderen. Hierbij experimenteren ze met materiaal en techniek, met compositie en handschrift. De eerste generatie Ploegleden behoort tot de internationale, expressionistische avant-garde. Hun kunst is vaak een ode aan de eigen leefomgeving: het karaktervolle Groninger stad en platteland. In 2024 is de Ploegroute Westerkwartier geopend, langs plekken waar deze Ploegleden vandaan komen of gewerkt hebben: 'In het spoor van De Ploeg'. Nieneord ligt langs deze route en viert dit met deze tentoonstelling van origineel Ploegwerk. Een aantal werken was niet eerder te zien. De tentoongestelde rijtuigen kon je in hun dagen langs de route tegenkomen.

Schoonhoven - Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven

0182-385612 – www.zilvermuseum.com

Ans van Zeijst - ontwerpster van zilver, met hart voor religieus werk

Bij het ter perse gaan bleek deze tentoonstelling al afgelopen.

De bijdrage van Ans van Zeijst (1906-1988) aan de zilverkunst is vooral bekend door haar werk voor de fabriek Gerritsen & Van Kempen in Zeist tussen 1930 en 1933. Zij is beïnvloed door Bauhaus. In de late jaren 20 en vroege jaren 30, toen vrouwen hun intrede deden als ontwerpers in de Nederlandse zilverproductie, onderscheidde Van

Ans van Zeijst

Zeijst zich binnen de fabriek als pionier van moderne serviezen en besteksets.

Haar inspiratie uit de Art Deco en het Bauhaus komt bijvoorbeeld tot uiting in moderne

en minimalistische vormgeving, met strakke ontwerpen, zoals de nooit eerder getoonde fruitschaal met kruispoot (afb.). Albert Gerritsen, eigenaar van de zilverfabriek, waardeerde Van Zeijsts vernieuwende werk en zag hierin de samenwerking tussen kunstenaars en technologie. De machine maakte nieuwe vormen mogelijk. Naast haar vernieuwende zilverwerk lag haar kracht in diverse specialismen. Zo verzorgde zij twee catalogi voor de zilverfabriek en richtte zij in 1940 haar eigen communicatie- en reclamebureau op. In 1952 ging zij (als zuster Theofoor) in het klooster, maar bleef trouw aan haar passie voor vormgeving, bijvoorbeeld van liturgisch vaatwerk.

Schoonhoven - Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven

0182-385612 – www.zilvermuseum.com

Refleksi-Refleksi

t/m 28 september 2025

Deze tweede tentoonstelling in het Nederlands Zilvermuseum heet Refleksi-Refleksi. Indonesisch voor bespiegelingen: een overdenking over een bepaald onderwerp vanuit meerdere perspectieven. Een geschiedenis van culturen die elkaar hebben beïnvloed op gebied van taal, eten, architectuur en gewoonten. Zilveren voorwerpen ver-

Ans van Zeijst, Fruitschaal, ontwerp 1931, uitvoering Gerritsen en van Kempen. Zilvermuseum Schoonhoven.

Afb. 1. Reisnecessaire van 'J.M. van Kempen & Zonen – Hofjuweliërs'.

tellen verhalen over de relatie tussen Indonesië en Nederland. De belangrijkste handelsgoederen naar Nederland zijn specerijen, koffie, thee, tabak en suiker. Dit zorgt voor de productie van nieuwe voorwerpen zoals theebussen, koffiepoten, tabaksdozen en nootmuskaatraspen, alleen beschikbaar voor de rijken. Naarmate meer mensen afreizen naar de archipel ontstaan er nieuwe behoeften aan bijvoorbeeld reisartikelen (afb. 1) en huisinrichting. Zilverfabrikant Van Kempen en Begeer en Vos speelt hierop

in door nieuwe winkels te openen in Indonesië (afb. 2). De sporen die Nederland in Indonesië heeft achtergelaten worden niet door iedereen positief ervaren. Aan de hand van een zilveren lepel is er het verhaal over Surapati en hoe hij van tot slaaf gemaakte veranderde in vrijheidsstrijder. Curieus is dat mannen die na 1945 weigerden om hun dienstplicht te vervullen in de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog, werden gevangengezet in de

havenkazerne, waar nu het Nederlands Zilvermuseum gevestigd is. De bezoeker mag aan de expositie de eigen reflectie toevoegen.

Tilburg – Textielmuseum

013-5367475 - www.textielmuseum.nl

Drogen met design - Kitty van der Mijll Dekker X Vera Roggli

t/m 11 mei 2025

In de 19e en begin 20e eeuw ging men anders om met huishoudtextiel dan vandaag. Je had verschillende soorten doeken: de pannendoek, de theedoek, de koksdoek, etc. De hogere klasse haalde voor speciale gasten of gelegenheden het zuiver witte damasten tafelgoed tevoorschijn en jonge vrouwen verzamelden hun uitzet voor hun huwelijk. De producten waren vaak eenvoudig van ont-

Afb. 1. Kitty van der Meijll Dekker, theedoeken 'Bauhaus', 1939. TextielMuseum, Tilburg. Foto Josefina Eikenaar.

Afb. 2. Winkel van Van Kempen en Vos in Indonesië.

werp en vooral gericht op functionaliteit. Kitty van der Mijll Dekker (1908-2004) kreeg haar opleiding aan het vermaarde Bauhaus en is een van de eerste textielontwerpers uit die tijd die hier verandering in bracht. In haar tijd was ze toonaangevend (afb. 1). Deze historie was een inspiratiebron voor de hedendaagse textielontwerper Vera Roggli (1991) uit Antwerpen. In haar 'Thread by Thread'-project gebruikte ze een eenvoudige theedoek als inspiratie. Door de

Afb. 2. Vera Roggli, ontrafelde glazen-doek voor 'Tea Towel Portrait', 2022, zeefdruk, Riso. Foto Miles Fischler.

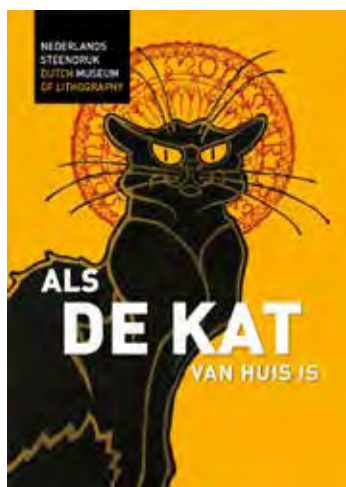
doek draad voor draad te ontleden ontdekte ze de complexiteit van geweven structuren. Ze maakte met ambachtslieden en andere vaklieden 'portretten' op industriële weefgetouwen (afb. 2).

Valkenswaard – Nederlands Steendrukmuseum

040-2049841 – www.steendrukmuseum.nl

Als de kat van huis is

t/m 22 juli 2025

Je hebt honden- en kattenliefhebbers. Soms zijn mensen het allebei. Katten zijn fascinerend vanwege hun eigenzinnige karakter, hun zachte vacht en de mysterieuze blik in hun ogen. Of het nou om onafhankelijke straatkatten gaat, of katten die zich spinnend in je schoot nestelen, eigenzinnig blijven ze. De tentoonstelling laat de relatie tussen mens en kat zien in kunstwerken van de laatste 300 jaar. Ze zijn op allerlei manieren in litho's, schilderijen, tekeningen etc. vastgelegd. Zo probeerden de kunstenaars met expressieve kleurcontrasten of een focus op hun priemende ogen de essentie van de kat te vangen. De tentoonstelling is tot stand gekomen in samenwerking met vele partners, zoals het Rijksmuseum Amsterdam, Museum Boijmans Van Beuningen, Kunstmuseum Den Haag, kunsthandel Simonis & Buunk en diverse particuliere bruikleengevers. Bij de tentoonstelling heeft het museum zelf een gelijknamige publicatie uitgebracht. Auteur: Rachelle van den Broek. 88 blz., hardcover, ISBN 9789083433202.

Venlo - museum van Bommel van Dam

077-3513457 - www.vanbommelvandam.nl

Onbegrensd - Het leven & werk van Giselle Kuster

22 maart t/m 17 augustus 2025

Het museum van Bommel van Dam zet het leven en werk van de getalenteerde en vrijgevochten vrouwelijke kunstenaar Giselle Kuster (Venlo 1911 - Heerlen 1972) in de schijnwerpers. Het museum heeft de grootste museale verzameling van haar werk (afb. 1 en 2). Maar

Kusters werk is voornamelijk in particulier bezit. Het museum kwam van haar een geschatte honderd onbekende kunstwerken op het spoor. Maar zonder de verblijfplaats. Daarom is het museum een zoekactie naar deze 'vermiste' schilderijen begonnen. Inmiddels heeft het museum al 123 'vermiste' werken opgespoord. Een ongekend succes.

In 1934 begon Kuster haar kunstopleiding aan de Académie

Afb. 1. Giselle Kuster, zelfportret, 1938, olieverf op doek, 125 x 110 cm. Museum van Bommel van Dam.

Afb. 2. Giselle Kuster, zelfportret, 1945, olieverf op doek, 58 x 45,5 cm. Museum van Bommel van Dam.

Afb. 3. Giselle Kuster, *Liggende naakte vrouw*, ca. 1939. Verblijfplaats onbekend.

Royale des Beaux-Arts de Liège, in België. Hier leerde ze naaktmodeltekenen, wat vrouwelijke studenten in Nederland niet mochten. Ze werkte in diverse stijlen en is beïnvloed door het kubisme, het expressionisme en de nieuwe zakelijkheid. Naast een virtuoos schilder was ze ook cultureel ondernemer. Zelfs tijdens de Tweede Wereldoorlog begon ze in Leiden een galerie, waar werk van Charley Toorop, Jan Sluijters, Otto van Rees, Vincent van Gogh en anderen werd getoond. Na de bezetting bracht ze het werk van nog onbekende kunstenaars voor het voetlicht en verbleef enkele jaren in Indonesië. Artistieke en persoonlijke vrijheid bleven de rode draad in haar kunstenaarsbestaan. Een van de 'vermiste' werken 'Liggende vrouw' (afb. 3) is in 1940 te zien geweest bij de Haagse kunsthandel G.J. Nieuwenhuizen Segaar, naast werken van Sluijters, Toorop en Bart van der Leek. Ondanks lovende woorden van kunstenaars en recensenten als Otto van Rees, Charles Eyck en Willem Cornelis Feltkamp hadden de bestaande musea weinig belangstelling voor haar schilderijen en die van

haar vrouwelijke collega's. Tijd voor herwaardering van Kusters persoon en werk! Bij de tentoonstelling verschijnt de gelijknamige publicatie, door onder anderen Madeleijn van den Nieuwenhuizen, Pauline Broekema en Renée Volkers; uitgave Jap Sam Books.

Vlaardingen – Museum Vlaardingen

010-4348722 – www.museumvlaardingen.nl

Wonen tot geluk maken - Vlaardingen, Van Tijen en de wederopbouw

t/m 13 april 2025

Willem van Tijen

In de tentoonstelling over de Rotterdamse architect en volkshuisvester Willem van Tijen (1894-1974) staat zijn visie op de stedenbouwkundige uitbreiding in de stad, wijk, buurt, en straat centraal. Zie de beschrijving over Willem van Tijen bij Nieuwe uitgaven: 'Willem van Tijen: Wonen tot geluk maken', door Jolinda van der Born-Kok, André van Deursen en Jeroen Moerman (red.), Uitgeverij Verloren.

Zeist - Zilverkamer Zeist, Gemeentehuis Zeist

info@zilverkamerzeist.nl - www.zilverkamerzeist.nl

Topstukken

t/m 17 april 2025

In de hal van het gemeentehuis worden zilveren objecten getoond die een (cultuur) historische, artistieke of wetenschappelijke betekenis hebben. Soms werden ze als zeldzaam en onmisbaar beschouwd. Eenvoudig gezegd: objecten die in Zeist zijn gemaakt, die prachtig zijn, veel verkocht zijn, in het geheugen van mensen zitten en worden verzameld. Beroemde fabrieken als Gero, Sola, Van Kempen en Gerritsen hebben bij de productie een belangrijke rol gespeeld.

SSK-COLLECTIE HISTORISCH HOOGTEPUNT IN DRENTS MUSEUM

EE

In 2017 is de kunstcollectie van de 'Stichting Schone Kunsten rond 1900' (SSK) aan het Drents Museum in Assen geschonken. De SSK werd opgeheven en 'dochter' VVNK houdt na de schenking nog tien jaar 'toezicht' op hoe het Museum met de collectie omgaat. 'Toezicht'? Ja, trots als we zijn op onze

DRENTS MUSEUM

collectie, viel er namelijk in de Vereniging nog wel eens te horen dat werk uit de SSK-collectie te weinig werd tentoongesteld, en dat niet altijd in het bijschrift stond dat het een SSK-kunstwerk betrof. Nam het museum de collectie wel serieus? Maar sinds 2017 is gebleken dat het Drents Museum als een goede moeder voor de collectie zorgt. De

samenwerking tussen VVNK en museum, en ook de gastvrijheid voor onze leden is allerwarmst. Er is inmiddels zelfs een heel nieuw museum voor de kunst rond 1900 geopend: Drents Museum De Buitenplaats in Eelde (Dr.). De leden zijn er tijdens een excursie al geweest. Heel aardig is dat Inge Koekoek in het decembernummer 2024 van het Drents Museum Magazine (dat alle VVNK-leden gratis ontvangen) tien 'memorabele momenten' uit de geschiedenis van 170 jaar museum in de schijnwerpers zet. Het memorabele moment is dat de SSK-collectie, 'topcollectie' genoemd, 'onderdak vindt' bij het Drents Museum. Chronologisch komt dat op de vijfde plaats. Een kniesoor die erover valt dat de auteur deze gebeurtenis echter al in 1974 plaatst. Gelukkig zegt ze er wel bij dat het in 1974 om een bruikleen ging, en dat de 'officiële schenking' in 2017 heeft plaatsgevonden.

ESNA MUSEALE AANWINSTEN 2020 - 2024

Lieske Tibbe

De European Society for Nineteenth-Century Art (ESNA, <https://esnaonline.wordpress.com>) houdt jaarlijks een 'Winter Seminar'. Het seminar van deze winter, gehouden op 31 januari 2025 in het RKD in Den Haag, had als thema 'Herontdekkingen en hoogtepunten. De negentiende eeuw in aanwinsten 2020-2024'. Geanalyseerd werd wat er zoal op het gebied van de negentiende eeuw was aangekocht of gekregen in Belgische en Nederlandse musea. Dat was behoorlijk wat: op basis van jaarverslagen kon geconstateerd worden, dat er in Nederland 875 objecten waren verworven door negen musea, in België 234 door 25 musea.

Daarbij moet wel worden aangetekend, dat in Nederland het accent heeft gelegen op kunst uit het begin van de eeuw; het Belgische aankoopbeleid lag meer in de belangstellingssfeer van de VVNK 1900. Van belang zijn ook de door het RKD verworven archieven: niet alleen die van kunstenaars, maar ook van de vereniging Arti et Amicitiae,

Afb.: Johanna Behrend-Croiset-van der Kop, *Stilleven met pot en uiten*, ca. 1880-1900, tekening in pen en potlood op papier, Amsterdam, Rijksmuseum, RP-T-2020-223.

van kunstcritica Jo Zwartendijk (1889-1938), van Kunstzaal d' Audretsch (1913-1945) en van diverse andere kunsthandels.

Zowel ontwikkelingen in het kunsthistorisch onderzoek als recent gehouden tentoonstellingen (en financiële mogelijkheden) hadden hun weerslag in trends in het museale aankoopbeleid. Er werd een groeiende belangstelling geconstateerd voor minder bekende kunstenaars en kunstenaars uit minderheidsgroepen. Zo te zien

waren het echter vooral vrouwelijke kunstenaars die daar profijt van hadden, zoals Suze Robertson, Sientje Mesdag-van Houten en Thérèse Schwartz. Niet besproken werd hoe ver de musea willen gaan met deze inhaalslag: 50%-50% is niet aan de orde, want volgens het boek *Penseelprinsessen & broodschilderessen* van Hanna Klarenbeek (2012) waren er gedurende de negentiende eeuw 10 – 15% professionele kunstenaressen werkzaam. Van dit alles zijn de aankopen van (vroeg) werk van Vincent van Gogh het meest in de publiciteit gekomen: het Onkruidverbrandertje en de aquarel *Landschap met boerderij* van het Drents Museum; een litho *Koffiedrinkende oude man* en een brief van Van Gogh van het Van Goghmuseum; een langdurig bruikleen van drie werken (waaronder een *Amsterdams stadsgezicht*) van

het Rijksmuseum; twee vrouwenkoppen (onder wie Gordina) van het Noordbrabants Museum, en *Stilleven met aardappels* van Boijmans. De musea hadden wel een – doorgaans streek- of plaatsgebonden – argument om per se deze Van Goghs binnen te halen; toch werden in een rondetafel-discussie 'Nog een Van Gogh?' vragen gesteld over de urgentie van ervan. De 'Collectie Nederland' telt ongeveer 1100 werken van Van Gogh, en wat voegden de nieuwe aanwinsten nog toe? Of welke andere mogelijke aankopen kwamen daardoor in de verdrinking?

Overigens heeft de meest omvangrijke aanwinst uit deze periode helemaal geen publiciteit gekregen: 67 werken op papier van Johanna Behrend-Croiset van der Kop (1861-1943), nu in het Rijksprentenkabinet.

TENTOONSTELLINGSAGENDA KORT

Tentoonstellingen reeds besproken in eerdere uitgaven van de Rond 1900.

Check de website voor u op pad gaat!

Amsterdam – Museum Het Schip

020-6868595 - www.hetschip.nl
Het Paradijs van de Arbeider: Tuindorpen en Tuinsteden
t/m 27 juli 2025

Bergen – Museum Kranenburgh

072-5898927 - www.kranenburgh.nl
In de rug van de zee – Honderd jaar verbeelding van het landschap in en rond Bergen
t/m 9 juni 2025

Doesburg – Lalique Museum

0313-471410 - www.laliquemuseum.nl
Van Jan Toorop tot Kees van Dongen
t/m 22 juni 2025

Eelde (Dr.) – Drents Museum De Buitenplaats

050-3095818 - www.museumdebuitenplaats.nl
Power to the flower - Bloemen in de art nouveau
t/m 6 april 2025

Groningen – Groninger Museum

050-3666555 - www.groningermuseum.nl
Hoe van Gogh naar Groningen kwam
t/m 5 mei 2025

Honselersdijk (Z-H) - Westlands Museum

017-4621084 - www.westlandsmuseum.nl
Tussen Kunst en Reclame – Kleurrijke affiches voor groenten en fruit
t/m 25 mei 2025

Laren – Singer Laren

035-5393939 - www.singerlaren.nl
Een nieuwe kijk – Hoogtepunten uit de collectie van Singer Laren
t/m 4 mei 2025

Nunspeet – Noord-Veluws Museum

0341-250560 - www.noord-veluws-museum.nl
Verdroomd impressionisme – Edzard Koning
t/m 1 juni 2025

Otterlo – Museum Kröller-Müller

0318-591243 - www.krollermuller.nl
Zoeken naar zingeving
t/m 11 mei 2025

Roden (Dr.) – Museum Havezate Mensinge in Roden

050-5015030 - www.mensinge.nl
Cornelis Jetses – Meer dan Ot en Sien
t/m 6 april 2025

SCHIP GESTRAND, ETSRUIT GERED!

Christine van Marle

Soms is iets zo mooi dat je er op slag verliefd op wordt!

Dat overkwam de kapitein van de reddingsboot, die op 26 juli 1907 vanuit het schiereiland Nova Scotia (NO-Canada) uitvoer om een zinkend stoomschip te hulp te schieten. Het lukte om de opvarenden en een deel van de lading, suiker uit West-Indië, tijdig van boord te krijgen. En... een prachtige ruit! Deze ruit met een geëtste afbeelding van het schip zelf nam de kapitein mee naar huis en plaatste hem daar, zodat hij er dagelijks van kon genieten. Na zijn dood schonken zijn erven de ruit aan het Yarmouth County Museum (N.S.), waar de ruit in de collectie is opgenomen.

Het stoomschip was de Bromo, gebouwd voor de Rotterdamsche Lloyd door scheepswerf De Schelde in Vlissingen, voor de maildienst tussen Rotterdam en Java. Het schip, vernoemd naar een vulkaan op Java, liep in december 1887 van stapel. In de kranten werd met bewondering geschreven over de geavanceerde technische uitrusting en over de fraaie inrichting voor passagiers met allerlei glas, zoals gebogen scheepskapen en etsruiten van de bekende glasfabriek JJBJ Bouvy in Dordrecht.

Tot begin 1901 voer de Bromo zo'n 3 keer per jaar heen en weer tussen Rotterdam en Java. Een enkele reis kostte 35 à 45 dagen. In kranten wordt geregeld vermeld waar de Bromo is: het Suezkanaal gepasseerd, aangekomen in Southampton, vertrokken uit Marseille etc.

Eind januari 1901 werd de Bromo verkocht aan de firma Pickford en Black op Nova Scotia. Het schip, van toen af 'de Orinoco', ging varen tussen West-Indië en Nova Scotia voor het vervoer van goederen uit West-Indië, vooral suiker, en passagiers. De eerste reis verliep weinig voorspoedig: bij het wegvaaren naar zee kwamen twee stokers met hun

arm in de machine en moesten beide 'ernstig gekwetst naar het ziekenhuis in Rotterdam worden gebracht', en toen het schip voorbij Schiedam stoomde sloeg een man overboord. Een passerende sleepboot probeerde de man te redden, maar 'de ongelukkige was reeds gezonken' (De Tijd 5-2-1901).

In juli 1907 verschenen er meerdere berichten in de kranten dat de Bromo was gestrand bij Nova Scotia en dat het schip 'aan assuradeuren werd geabandonneerd wegens totaal wrak', maar gelukkig: 'de ets was uit de gestrande ss Bromo gered!'.

